

Poštnina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 22.

Ljubljana, dne 31. maja 1929

Leto III.

Dokumenti vesoljnega potopa

Ves kulturni svet z velikim zanimanjem sledi izkopavanju pri Uru v Kaldeji, kjer je tisočletja pred Kristusom živelo visoko izomikano predzgodovinsko ljudstvo Sumerijcev in kjer je —

kakor vse kaže — tekla zibelka biblične zgodovine.

Izkopavanja se vrše na stroške muzeja Pennsylvanijske univerze v Zedinjenih državah in Britanskega muzeja

Zlata glava bradatega bika, ki je krasil eno izmed treh najdenih harf. —
Zgoraj: Izredna prirodna živalska plastika

v Londonu. Avtoritativni vodja, ki nadzoruje izkopavanje, C. Leonard Woolley je nedavno objavil prva poročila o izkopaninah in dognanjih, ki so jih zbrali tekom zime 1928/29.

Woolley poroča: »Skoraj na vsem terenu, kjer so grobovi, so vrhne zemeljske plasti močno premetane. Tukaj so uganjali roparji in tatovi svoje zlovešče posle. Pozneje se je tukaj tudi zidalo in naleteli smo na temelje različnih zgradb. Kopali so se jarki za odmakanje terena tako, da svet ni več v prvotnem stanju. Samo na enem delu tega grobišča naši predniki k sreči niso kopali preveč globoko, tako da smo že pri vrhu naleteli na posamezne grobove.

Na robu izkopavališča je ekspedicija odkrila rov, na čigar podu so bile odtisnjene kolesnice nekega voza. Pred rovom sta ležala okostnjaka dveh oslov in nekega človeka, med kostmi pa so bili razstreseni nizi srebrnih in tirkiznih koral, ki so nekdanj krasile povodce vprege. Ko smo kopali naprej, smo naleteli še na druge živalske okostnjake, na bakrene vaze in slednjič zopet na človeški skelet. Vse to so bila darila in žrtve, ki so jih dali mrtvecu s seboj v grob. Tam so jih zasuli in zašeptali v prstjo, na vrh pa so razgrnili preproge, na katere so slednjič zapeljali mrtvaški voz. Usmrčenje hlapcev in živali je bilo menda eno izmed zadnjih dejanj pogrebnih svečanosti.

Bržkone smo odkrili prostor, kamor so polagali darove mrtvencem. Kakor se vidi, gre za darilno shrambo kakega kraljevskega groba, pod katero utegnejo biti še drugi prostori, ali pa takoj sama grobnica. Nad privrhnim hramom je bil morda nasut griček, ki se je na njem dvigala še ena zgradba, nekakšen tempelj, kjer so se opravljali verski obredi. Sledč tej domnevi smo kopali še globlje, dokler nismo zadeli na prostoren »mrtvaški rov«, poln človeških okostnjakov. Doslej smo našli 45 trupel, ki leže v vrsti in med katerimi je najmanj 39 ženskih. Vsi mrtveci so zelo razkošno opremljeni.

Lansko leto smo našli v kraljevi grobnici trupla devetih dvornih dam z naglavnim okrasjem iz zlata in polsdragih kamnov. Tukaj pa smo odkrili kar 34 takih pokrival, ki so nekatere še bogatejša. V nekem kotu je ležal na truplih zgrnjen baldahin. Oporni drogovi so bili vsi obloženi z zlatom, srebrom in barvnimi mozaiki. Zavese pa

so bile na le-teh pritrjene z roženimi obročki. V drugem kotu so stale harfe, čijih leseni deli so bili bogato okrašeni s progastimi mozaiki, dragimi kamni in obloženi z zlatimi pasovi. Ena je imela na sprednji strani resonančnega oboja krasno iz zlata izdelano glavo bradatega bika. Druga, popolnoma podobna prvi, pa je vsa iz srebra, samo sem pa tja ima vložke iz belih in modrih ploščic. Od neke harfe smo našli samo odtisek. Kar je bilo zraven lesenega, je že davno strohnelo, tako da smo preostale globelice lahko zalili z mavcem, ki je strjen dal verno reprodukcijo strohnele harfe. Ohranili so se od nje samo bikova glava iz bakra, okrašena s tirkizi in — kar je najbolj čudno — strune, ki so ostale v globelicah naliki tenkim nitkam belega prahu. Našli smo še mnogo drugih daritvenih predmetov, ali grobnice same niti v globini 6 m še nismo našli.

Pri kopanju drugega rova smo zadeli na leseno skrinjo, v kateri so ležala bodala z zlatimi rezili in z zlatom okovanimi ročaji, zraven pa pečatni zvitek z napisom »Mes s Kalm s Duk, kralj«. Potem smo izkopali obok kamenite strehe še povsem nedotaknjene hrama, v čigar kupoli so bile odprtine. V njih so bržkone stali oporišni tramovi ogrodia, ki je služilo pri gradnji kupole. Ob svitu električne svetiljke smo v globini ugledali velike bakrene posode, izpod trhlega lesa pa se nam je naproti bleščalo zlato. Naše nade pa se niso popolnoma uresničile, zakaj v hramu ni bilo toliko bogatih zakladov, kolikor smo jih pričakovali, sodeč po skrbnosti, s kakršno je bila sezidana zgradba. Ali, kar smo našli, je bilo vzlic temu zelo zanimivo. Na tleh smo ugledali razpadline šesterih človeških trupel: okostnjak ženske, kateri na čast je bil sezidan hram ter okostnjake njene služabnice in štirih slug ali pa vojščakov. Poleg njih je ležal zlati nakit, ves takšen, kakršnega smo bili našli že v drugih knežjih grobnicah: zlate trakove, reliefne ornamente, bisere, obročaste uhane, prstane in drugo zlatnino. Če so zunaj hrama namerazakopane še druge človeške žrtve, bo treba šele dognati.

Med najlepše izkopanine s tega grobišča prištevamo dve plastiki, ki predstavljata ovna. Glave in noge imata iz zlata, rogovi in imitacija dlake na oprsiu pa so iz lapislazulov. Ostalo je iz bele roževine in tako verno izdelano.

da je vsak šop volne posebej izrezljan. Vamp je pri obeh živalih iz čistega srebra. Našli smo tudi še bakreno glavo, ki brzkone predstavlja neko božanstvo.

Cepeča opica iz zlata na bakreni igli. Najdba je pomembna zlasti zato, ker v Mezopotamiji ni bilo nikdar opic, temveč so jih morali prinesiti ali iz Indije ali pa iz Afrike

stvo, upodobljeno s človeškim obličjem, ki pa ima bikova ušesa in roge, ter poslikano lončeno posodo, prvo svoje vrste, kar se jih je doslej našlo v Uru in ki spada v zelo zgodnjo dobo.

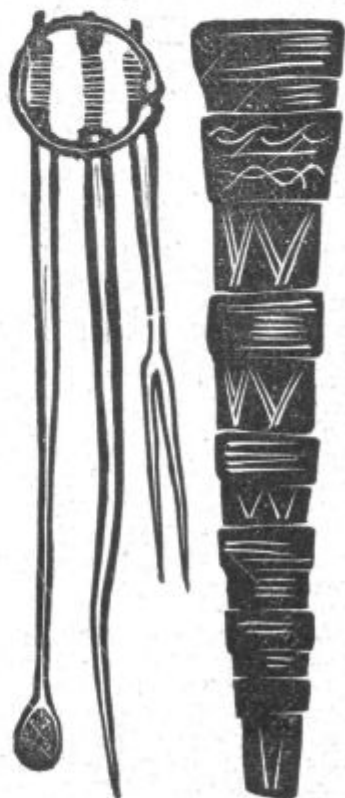
Pet sto let starejše grobnice prve urške dinastije, niso nič manj bogate. Za nas je bila najpomembnejša tista, ki smo jo našli najbolj globoko. Bil je

Mojstrska zlatarska dela iz 4. stoletja pr. Kr. Spredaj: zlata tasa ovalne oblike z imenom kralja Meškalanduga. Zadaj: čaša vitke, ovalne oblike in posoda s cevjo za srkanje gostega ječmenovega piva

kraljevski grob, 12,6 m dolg in 7,8 m širok, sezidan iz neobdelanega apnenca. Razdeljen je v osem posameznih obokanih hramov, ki so od znotraj inkrustirani z gladkim cementnim ometom. Cela grobnica se vidi, kakor nekaka podzemeljska hiša. Iz tega bi se dalo sklepati marsikaj o verstvu najstarejših Sumerijcev. Zakaj je kralja sprejeto v grob toliko dvorjanov in služabnikov? Očividno so Sumerijci verovali, da človek živi po smrti v popolnoma sličnih okoliščinah, kakor je živel na svetu.

Od služabništva in dvorjanikov, ki so šli s kraljem v smrt, smo v tej grobnici našli samo nekaj raztresenih kosti, zakaj pred davnim časom je bilo v grobnico že enkrat vlomljeno in roparji so uničili in odnesli marsikako dragoceno. Tla so še sedaj posuta z dragimi kamni in z zlatimi koralami. V nekem kotu ležita dve srebrni svetiljki.

Zlate, toaletne potrebščine, ki so jih položili v kraljev grob. Levo: žličica za čiščenje ušes, zobotrebec in pinceta za lase. Desno: Etui, v katerem so bili shranjeni ti predmeti

Našli smo tudi razbito žezlo, ki je okrašeno z mozaiki in z zlatimi reliefnimi figurami.

Tudi v tej grobnici je poseben »rov mrtvih«, kjer v vrstah leže človeška trupla. Ta pa niso opravljena tako bogata, kakor ona v grobnicah novejšega datuma, — njih okrasje ni zlato, ampak srebrno.

Grobnice leže na terenu, ki je znešen iz samih odpadkov; tako rekoč na smetišču polnem preperel opeke, lesnega pepela, lončenih črepinj in podobnih odmečkov. Vse to pa ne tvori enake merne zmesi, marveč razpada v ostro omejene plasti, ki so različne barve. Pri vrhu so plasti narahlo nagnjene v smeri od severozapada proti jugovzhodu. Čim globlje pa smo kopali, tem močnejše so se nagibale posamezne plasti, dokler nazadnje nismo prišli do slojev rdeče, sive in črne barve, ki so že nagnjeni pod kotom 45 stopinj. Ko smo v jugozahodni smeri kopali še globlje v plasti, ki leže precej nižje, ko one, v katerih smo odkrili najstarejše grobnice in globoko pod nivojem današnje ravnine, ki krije razvaline Ura, smo opazili, da se plasti tod naenkrat zopet zravnajo. Različni človeški odmečki, ki smo jih našli v njih, ne leže več neredoma, kot v zgornjih plasteh, marveč lepo plosko na gladki naplavinini finega blata. Na drugem koncu grobišča nismo naleteli na nobene posamične grobnice, marveč na same pode in porušene zidove poslopij, ki so jih nekdanje gradili kar drugo vrh drugega. Nasledniki so gradili na razvalinah selišč svojih prednikov in tako je mesto v terasah raslo vedno višje nad okolišno ravnino, dokler ni zrastle tako visoko, kakor se bočijo danes od vetra in dežja obrušeni goli grički.

To je dokaz za našo domnevo, da je bilo namreč grobišče v Uru na terenu, ki je v obliki pasu oklepel predzgodo vinsko mesto.

Prvotna naselbina Ur je bila zgrajena na otoku v močvirnatem ustju reke Eufkrat. Od smeti, ki so jih prebivalci odlagali pred mestnim obzidjem, se je otok polagoma večal. Najstarejše odlozine so se kopičile neposredno pred obzidjem, potem pa so jih nasipali vedno dlje in dlje. Zalivi so se polagoma zasuli in otok je postal čedalje večji. Na ta način pridobljeni teren so pozneje uporabljali za grobišče.

Ni se nam na zdelo verjetno, da bi kraljevske grobnice zidali na smetišču,

čigar postanek bi bil prebivalcem še sveže v spominu. Zaradi tega je moralo od takrat, ko so tod nehali odlagati smeti pa do takrat, ko so jeli zidati prve grobnice, preteči precej časa. Prav gotovo je smetišče mnogo starejše od najstarejše grobnice. Iz posevne lege posameznih plasti se je razvidelo, kako so vedno znova stresali odpadke na plasti, ki so se bile že poprej tam, kaj nagrmadile. Najstarejše plasti smo našli tik pri obzidju, čim bolj smo se pa oddaljevali od njega, tem starejše plasti smo odkrivali.

Ko smo kopali globlje in globlje, smo izprevideli, da se posamezne plasti le malenkostno razlikujejo med seboj: Oblike in vrste lončenih posod, so si bile zelo podobne, kar vse kaže na to, da je morala civilizacija prebivalstva ostati dolgo časa na isti stopnji. Ko smo slednjič prikopali skoro do nivoja okolišne ravnine, so delavci zadeli na še povsem nedotaknjen svet, na sloj glinice, v kateri ni bilo najti nobenih človeških odpadkov. Edini predmet, ki smo ga našli v tej plasti, je bila okamenela živalska koža.

Da bi se pa ognili vsakršni zmoti, smo kopali še naprej, približno 3 in pol m globoko v glinasto plast. V tej globočini pa smo naenkrat zadeli na tenko plast, v kateri je ležalo polno obdelanega kresilnega kamna, lončenih črepinj in razbitin d.uge poslikane lončnine. Kopali smo še naprej in odkrivali vedno nove črepinje, med katerimi so bile nekatere iste vrste, kakor one, ki smo jih našli v grobnicah iz najzadnejše dobe, razen teh pa tudi lončene posode: poslikane in take z vrezanimi ornamentami, kakršnih dotlej v Uru še nismo izkopali. Slednjič pa smo čisto spodaj našli žgano opeko, še docela nepoznane vrste. Slednja izkopanina je še posebno velikega pomena, ker priča, da Ur v času, ko se je uporabljala poslikani lončena posoda in žgana opeka, ni mogla biti kakšna vas ilovnatih koč, marveč že pravo, temeljito pozidano mesto.

Nazadnje smo nekaj čevljev nad morsko gladino vendar le prišli do še nedotaknjenih zemeljskih plasti, do naplavin, iz katerih je obstojal prvotni otok, in na katerih so si prvi prebivalci postavili svoje koče.

Kako dolgo je trajala ta najzgodnejša naselbina, doslej še ni bilo moči ugotoviti. Potem jo je vsekakor doletela katastrofa, ki je nižje ležeče dele

otoka pokopala pod silno debelo plastjo naplavljenega blata. Na tej plasti je pozneje zrastle nova naselbina, ki je v marsičem nadaljevala stare tradicije, v nekaterih drugih rečeh, pa je ubrala povsem nova pota. Vidi se, kakor da bi bil en del prebivalstva preživel katastrofo na račun drugega. Usodni pri-

Živa plastika osla, okrasek ojnice pri vozu kraljice Šubad

rodni dogodek, ki je uničil staro naselbino in pretrgal zveznost civilizacije, ni mogel biti kaj drugega, ko vesoljni potop, o katerem poroča sv. pismo in zgodbe ter povesti Sumerijcev.

Sumerijci so gledali na to velikansko poplavo, kakor na zgodovinski dogodek, ki pomeni mejnik v njihovi narodni zgodovini. Povodenj, ki je prizanesla nekaterim višje ležečim in obzidanim mestom, je gotovo pogoltnila selišča nesumeričnih prebivalcev. Vsekakor je utemeljena domneva, da ona poslikana lončenina, ki takoj izgine, čim so tod zavladali Sumerijci, izvira od predpotopnih nesumeričnih prebivalcev. Samo povodenj, poplava brez primerne silnosti, je mogla nanesti ono tri metre debelo plast glin, ki smo jo našli nad prvotno naselbino v Uru. Debelino te plasti pa nismo izmerili samo na enem, ampak na treh krajih, ki leže po 200 m vsaksebi.

Kdaj je bil vesoljni potop, o tem si posamezne legende, ki so nastale takrat, precej nasprotujejo, ali dejstva

samega to pač ne more izbrisati. Legende Sumerijcev poročajo, da je nekaj mest preživel vesoljni potop. Ur sam med njimi sicer ni posebej omenjen, a verjetno, ali vsaj mogoče je, da je bil tudi med njimi.

Če bi bil pred leti kdo upal, da bo moči najti stvarnih dokazov za usodno prirodno katastrofo, o katerih poročajo legende Sumerijcev, in ki ni bila nič drugega kot vesoljni potop, o katerem poroča Genesis — knjiga o ustvarjenju sveta, bi ga smatrali za slepega optimista. Toda jaz ne najdem nobene druge razlage za dejstva, ki smo jih našli pri izkopavanjih v Uru.

Kar je našel Woolley pri Uru, se ujema tudi z dognanji in najdbami oxfordskega profesorja Langdona pri izkopavanju v sosednem Kischu. Ko so tamkaj prikopali do nedotaknjenih zemeljskih plasti, so zadeli na dva sloja naplavljenih glin, v katerih so našli ostanke naplavljenih rib, ki leže popolnoma vodoravno. Iz tega se vidi, da

Rezbarije na harfi

morajo izvirati od velike povodnji, ki je opustošila Kaldejo nekako v letih 3400 do 3200 pred Kristom. Plavi v drugi plasti so podobnega značaja, a izvira i morajo od neke druge poplave, ki je bila bržkone nekako 400 let pred Kristom. Prof. Langdonu se zdi domneva, da je bil vesoljni potop neke v razdobju od 3400 do 3200 let pred Kristom pravilnejša, ker se tudi skla- da z legendo o zadnjem kralju Zjudzu- dru, ki je vladal pred potopom in ki si je zgradil čoln, da bi se rešil voda. Ta legenda je pozneje prešla v babilonsko zgodovino, odkoder so jo po- vzeli Hebrejci.

(Ilustracije k temu članku so lesorezi slikarja grafika E. Justina po izvirnih fotografijah v reviji »Atlantis« in »Umschau«.)

Helij, s katerim se polnijo zrakoplovi

Helij, ki ga štejemo med zlahodne pline, je silno lahek in negorljiv ter zaradi tega kakor ustvarjen za polnenje zrakoplovov. Nerodno je samo to, da ga je malo na svetu in še tam, kjer se najde, ga je moči pridobivati le s težavo. Amerika ima nanj tako rekoč monopol: drugje ga pridobivajo samo v neznatnih množinah. V Zedinjenih državah so že pred leti zgradili nekaj tvornic za pridobivanje oziroma za črpanje in čiščenje helija, ki ga potrebujejo za svoje zrakoplovstvo. Med tem so tvornice že precej povečali in izpopolnili, zakaj ameriška mornarica potrebuje čedalje večje množine tega plina za polnenje svojih orjaških zrakoplovov, kakor so »Los Angeles« in še dva večja, ki so jih začeli graditi po prvem uspelem poletu »Grofa Zeppelina« čez Ocean in ki sta skoro dvakrat večja, ko nemška zračna križarka. Za polnenje teh zrakoplovov bi lahko uporabljali tudi vodik, ki je še lažji in bi dal zrakoplovom še večjo nosilnost. Ali helij ima pred njim prednost, da se ne vname in ta lastnost je baš za zrakoplove neprecenljive vrednosti. V vojni so si vse države nabrale dovolj bridkih izkušenj. Skoro vsi z vodikom napolnjeni zrakoplovi se eksplodirali in zgoreli, če jih je pogodil sovražni izstrelak. Zaradi tega raje uporabljajo nekoliko težji in mnogo dražji helij, ki ga je mimo tega še težko preskrbeti zadostne množine.

Največ helija je v zmesi različnih zemeljskih plinov, ki v nekaterih krajih uhajajo iz tal. Največ teh izvirkov je v državi Teksas (v Zedinjenih državah), kjer jih poznajo in izrabljajo že 20 let. Mimo teh pa so v novem času odkrili še nove bogate izvirke helija v državah Oklahoma in Kansas ter nekatere manjše v Kaliforniji, Montani in Ohio.

Blizu mesta Amarillo v Teksasu je doslej največja tvornica, ki dobavlja ameriški mornarici več helija ko vse druge. V ze-

meliskem plinu, ki ga tamkaj izkoriščajo, je namreč skoraj 2 odstotka helija, kar je zelo mnogo v primeri z drugimi vreli, ki ga imajo boljši med njimi komaj polovico toliko. Da bi si Zedinjene države za trajno zagotovile zadostne množine helija, je vlada pokupila ves svet okoli Amarilla, ves teren, kjer so izvirki, tako da je tvornici v tem mestu vsak dan na razpolago 1 milijon kubičnih metrov prirodnega, helij vsebujočega zemeljskega plina. Tolikšna je tvornica danes. Pa še ne more kriti potrebe in jo bodo morali iznova povečati.

Izločanje helija izmed drugih plinov, ki pomešani tvorijo zemeljski plin, je razmeroma preprosto. V ta namen uporabljajo stroje, ki so povsem podobni mrazotvornim napravam v modernih hladilnicah in izdelovalnicah umetnega ledu. Osnutke zanje je izdelal ameriški rudarski urad, delujejo pa podobno, kakor Lindejeve mrazotvornice in stroji za vtekočinjenje plinov.

Ti stroji vsrkavajo prirodni, helij vsebujoči zemeljski plin, ga najprej močno stisnejo, potem pa ohladijo in pustijo, da se zopet raztegne. To se poravlja tako dolgo, dokler se zemeljski plin ne ohladi na 150 stopinj C pod ničlo. Pri tej temperaturi se vsi drugi plini vtekočinijo, samo helij ostane še v plinastem stanju in se zlahka loči od ostale zmesi. Nato ga stisnejo v jeklene bombe, v katerih ga razpošiljajo po svetu.

Kakor vodik, tako tudi helij nenehoma uhaja v majhnih množinah skozi plašče balonov, ki so napolnjeni z njim. Mesto njega pa pronica vanje zrak, ki onečisti helij, kar ga je ostalo v notranjščini. Kakor hitro se helij do neke mere pomeša z zrakom, ga je treba očistiti. V ta namen se uporabljajo posebne filtracijske naprave, ki se zgrade kar na letališčih. Ameriška mornarica ima čištilne naprave za svoje zrakoplovstvo v Lakehurstu, kjer lahko očistijo 400 kubičnih metrov helija na uro.

Sir Humphry Davy med Slovenci

V Podkorenu na Gorenjskem je na preprosti kmečki hiši tabla z napisom:

*In diesem Hause
wohnte der berühmte Naturforscher
Sir HUMPHRY DAVY
(geb. 1778 gest. 1829),
welcher in den Jahren 1819—1829 öfters
in diesem Thale weilte und die Zeitge-
nossen auf dessen Schönheiten aufmerk-
sam machte.
Gewidmet v. d. Section »Krain« der
deutsch. u. oester. Alpenvereines.*

oksidul, ki ga je njegov gospodar rabil v zdravilstvu. L. 1801. je postal pomožni učitelj, a naslednje leto profesor kemije na Royal Institutu v Londonu. Predaval je kemijo tudi na visoki poljedelski šoli v Londonu. Od l. 1820. do 1827. je bil predsednik Royal Instituta, najvišjega angleškega znanstvenega zavoda. Odlikoval se je po izredni neodvisnosti v raziskavanju svojega gradiva in je bistveno spremenil sistem kemije, ki ga je zgradil Lavo-

Humphry Davy

(Lesorez E. Justina po Serivenovem bakrorezu)

Potnik, ki te je zanesla noga pred to tablo, ali veš, kdo je bil ta človek?

Sir Humphry Davy, slavní angleški kemik! Rodil se je 11. grudna l. 1778. v Penzanci v Cornwallu. Po dovršeni ljudski šoli je prišel kot učenec k ravnocelniku in lekarnarju, nakar je služil kot pomočnik pri profesorju Beddoesu v Bristolu, ki ga je zaposlil l. 1798. v svojem zavodu Pneumatic Institution. Tu je preizkušal dušikov

sier. (Dokazal je med drugim, da ža-ko zvana prst ali zemlja kot apno, ba-ryt, magnezija ni enostavno telo, tem-več oksid.) Od l. 1806. dalje je preiz-kušal vpliv električnega toka na ke-mične spoje in odkril kalij, natrij in bor, a klor je smatral pravilno za prvi-no. Dal je povod važnim reformam v teoriji soli. Dokazoval je tudi, da so pojavi toplote gibanje najmanjših de-lov teles. L. 1815. je sestavil tzv. Da-

vyjevo varnostno svetiljko (jamščari-co), ki še dandanes bdi kot materien angel varuh nad življenjem delavcev v rudnikih in podzemeljskih rovih. V svoji težavni in nevarni službi si je nakopal težko bolezen, ki ga je mučila leta in leta, dokler ga ni položila na mrtvaško posteljo v Ženevi dne 29. maja l. 1829.

Davy je bil self-made-man (samouk). Brez srednje in visoke šole si je pridobil z lastnim prizadevanjem toliko znanja, da ga lahko po pravici stavimo ob bok vsem univerzalnim velikanom početkom prošlega veka kakor je bil n. pr. Humboldt in drugi. Bil je kemik, učitelj slavnega fizika Faradaya, odkritelja elektrokemije), prirodoslovec, zgodovinar, filozof, pesnik, turist, a kar nas tu najbolj zanima — izreden prijatelj Slovencev in naše lepe domovine. Kakor svoje zdravje je ljubil naše planine, reke, gozdove, barja in preprosto ljudstvo. Z Ljubljano ga je vezala tudi idealna ljubezen do petnajstletne hčerke nekega ljubljanskega gostilničarja. V svojem predsmrtnem delu »Consolations on travel or the last days of a philosopher (Uteha potovanja ali zadnji dnevi nekega filozofa) piše, da se je mudil štirikrat v Sloveniji.

»Ne poznam lepše dežele nego je pokrajina, ki bi jo mogli imenovati avstrijsko alpsko ozemlje. Slikovita raznolikost, zeleni travniki in drevje, globoke doline, visoke planine, čista, veličastna jezera in reke podeljujejo po mojem mnenju tej deželi odločno prednost pred Švico in njeno prebivalstvo je dosti simpatičnejše od švicarskega: razlikujoč se po šegah in navadah, imajo vsi prebivalci najsi so slovenskega (ilirskega), nemškega ali italijanskega pokolenja isti preprosti značaj, odlično ljubezen do domovine, zvestoba do vladarja, toplino in čistost vere in poštenja ter (s prav neznatnimi izjemami) visoko omiko in vljudnost do tujcev. V pomladi svojega življenja sem obiskal to deželo in našel v njej, ostavivši žgoče poletje Italije in silo nezdrave strasti, hlad, senco in mir; pozneje sem iskal tukaj tolažbe in zdravja po nevarni bolezni, posledici dela in duševne razrvanosti; tu sem našel duha svojih zgodnjih prividov. Tukaj bi rad preživel zadnje dni svojega življenja mirneje in prijetneje kakor v prestolnici svoje domovine, kjer

me spominja londonska družba na vse tisto, kar je bilo nekoč, in kjer me polagoma ostavljajo telesne moči, opominjaje me, da sem le senca tistega, kar sem bil nekoč»

Menda ni nihče pred njim tako natančno preiskal geoloskega ustroja našega ozemlja, zanimivih kapnikov v Postojnski jami, Cerkniškega jezera itd. Nad vse zanimiva se mu je zdela človeška ribica, ki jo je odkril v Pivki. Posvetil ji je celo poglavje. Z veliko vnemo je lovil v ljubljanski okolici ključače, gosi in jerebice. Z zavilnimi hlačami je brodil cele dneve po gorenjskih rekah in potokih, loveč sulce, lipane, postrvi, ščuke, some itd. Njegov dnevnik mrgoli od podrobnih zanimivosti in doživetij med Slovenci. V vzvišenih opisih slavi naše planine in reke. Izvor Save opisuje n. pr. takole: »Ostali smo več dni v tistih dveh dolinah, kjer izvira Sava, kjer dere na dan tista veličastna, kipeča reka, kakor iz pravčatega naročja Lepote in skaklja iz svojih podzemskih votlin v snežnem gorovju Triglava in Mangarta v bobnečih slapovih med pečinami in gozdovi v globoko, sinje Bohinjsko in Podkorensko jezero ter teče naprej med pašniki in travniki, okrašenimi z drevjem in rastlinstvom liki skozi naravni vrt. »Narava,« pravi na drugem mestu, »nas nikoli ne vara. Skale, gore in reke govorijo vedno isti jezik. Četudi zasuje in pokrije zgodnji sneg zeleneče gozdove, četudi skali zdaj pa zdaj neurje prozorno sinjino rek, je koncem konca to le redka in prehodna prikazen, trajajoča nekaj ur, nekaj dni in nato se izvori lepote obnovijo.«

Drugje piše: »Pot iz Podkorena v Radovljico je silno lepa: krasni pogledi na obe alpski verigi, na koroško z Ljubeljem in na kranjsko, kjer je Triglav najvišja gora. Rokav reke, ki sem se ob njem vozil, se imenuje Kranjska Sava, drugi, ki prihaja iz Bohinjskega jezera, Bohinjska Sava. Po poštni poti sem prišel z Jesenic v Radovljico. Ta vožnja je ena izmed najlepših, kar sem jih doživel. Navadni jezik je tu slovenski. Ravnina med obema gorskima verigama obiluje s pašniki, s skupinami orehovja, hrastovja, jelševja, kostanjevja, lipovja in bukovja. Tu je kakor v parku kakega angleškega lorda; vmes so polja z žitom, deteljo in koruzo. Na desni strani je lepa strmina s slikovitim gradom

na vrhu, niz pretrganih holmov in štiri različne plasti gorovja; naposled goli, s snegom pokriti Triglav. Po dolini se vije Sava; razločno lahko opazujemo zliv obeli rokavov, prvega s svetlo-modro, drugega z morsko zeleno vodo. Ob pobočju gričev visijo lične vasi, katerih bela slemena se bliščijo izmed drevja. Ljudje se tukaj po vsem videzu lahko veselijo življenja; vse, kar živi, je veselo, a neživa priroda je lepa in vzvišena. Ustavil sem se pri trgovcu, ki prenočuje tuje. Dobil sem dobro posteljo, izvrstnega kranjskega vina in obilne hrane, ki ni bila slaba. Le dva človeka v vasi sta govorila italijansko ali nemško. Moji vodniki so bili Slovenci in so me kljub temu, da jih nisem razumel, dobro vodili. Na Blejskem jezeru sem obiskal otoček z belo cerkvijo in lesenimi hišami. Nisem še videl lepšega jezera od tega.

Davy ni bil zgolj praktičen učenjak in mislec, temveč tudi silno nežno čuteč, pesniško navdahnjen duh, čigar preroška vizualnost je naravnost zagonetna. L. 1828. je dovršil v Ljubljani irsko pripovedko »Zadnji O'donoghue«. V neki pesmi je verno prerokoval kraj in čas Napoleonovega poraza, a na nekem mestu svojega dela

»Utehe potovanja« govori celo o »novi družbi«, ki bo prišla od Baltiškega morja in preplavila Evropo. Imel je zveze z našim baronom Cojzom, goriškim grofom Turnom in je dobro poznal Valvasorja. Z zadovoljstvom lahko trdimo, da je dal svoje srce Sloveniji, a svoj um vesoljnemu človeštvu. Če ne bi bil odkril nič drugega nego jamščarico, bi moral ostati zapisan z zlatimi črkami v srcu večni nevarnosti izpostavljenega rudniškega delavstva, kajti pred njegovim izumom so bile plinske eksplozije v rudnikih dnevna strahota. Slovenci imamo pa še posebnega razloga, da se hvaležno spominjamo velikega Angleža in človeka ob stoletnici njegove smrti, kajti ponesel je glas o lepoti naše domovine širom vsega izobraženega sveta. Njegova dela so izšla po njegovi smrti v devetih zvezkih.

Ti pa, potnik, ki te slučajno zanese noga v Podkoren, si oglej njegovo spominsko ploščo in se potrkaj na prsa, rekoč: Odpusti mi Bog, če je ta Anglež poznal začetkom devetnajstega stoletja bolj mojo lepo domovino, nego jo poznam po sto letih jaz X. Y. in tako bi moral storiti, žal, tudi jaz —

Griša.

ZNAČAJ DANCEV

Danci so mirni ljudje. Sicer so pred malo leti imeli majhno revolucijo. Ustava daje kralju pravico, da razpusti ministre, a kralj redko seže po tem sredstvu in predstvu. Nekoč pa jih je vendar sklical in jim povedal: »Sklenil sem, da vas odslovim.« Veliko razburjenje med socialisti. Splošna stavka je napovedana, seveda bolj na papirju. Med tem so socialisti zbraji na trgu številno množico in ji med ploskanjem govorili. »Državljan!,« je vzkliknil naposled eden govornikov, »posnemajmo Francoze, ki so zavzeli Bastiljo. Korakajmo proti kraljevemu dvorcu!« »Živio!« zakriči poslušalstvo, »pojdimos tja!« Nato se vsak obrne k svojemu sosedu, rekoč: »Kdo pojde? Jaz ne. Pa ti?« Videč občo neodločnost, se govorec oskoli: »No, državljani, grem pa jaz!« — »Živio,« ga bodri truma, »le pojdi in obilo sreče!«

DANCI IN NORVEŽANI

Obe plemeni sta si sorodni po krvi in jeziku. Vendar Norvežani svoje brate nekam zviška gledajo. »Ako želite videti vseučilišča,« jim pravijo, »pridite k nam. Če bi radi videli razne sporte, pridite k nam.« Dancem pa podtikajo takele besede: »Ako hočete videti pravih tepcev, pridite k nam.«

Molčečnost Norvežanov osvetljuje naslednja zgodbica. Mladenič in mladenka se vozita sama v vlaku. Po daljšem molku reče mladenič dekletu: »Ali me hočeš za moža?« »Hočem,« odvrne ona. Potem zopet vse tiho. Nazadnje se mladenič okrene proti re vesti, češ: »Saj nič ne govoriš!« — »Oh,« odvrne ta, »saj sem že preveč povedala.«

ČRNILO ZA NALIVNO PERO

Ker se nalivno pero bolj in bolj širi, utegne zanimati navodilo, kako sestaviti modrikasto tinto zanje. Evo recepta: 5 gramov metilnega modrila, 10 gramov galuna, pol litra deževnice, 10 kapljic glicerina.

MASSENETOV KLAVIR

Kako morajo zvitorepiti slavni možje, ako hočelo delati v miru, pojasnjuje z naslednjo prigodbico Ch. Bouvet v knjigi, ki jo je pravkar izdal o znamenitem skladatelju: »Massenet je bil v nekem oziru pravi paglavec. Hudomušno je razširil o sebi govorico, da nima na domu klavirja. In res ga ni bilo videti v njegovi sprejemnici. Samo sredi sobe se je šopirila zajetna pisalna miza, toda ta miza je vsebovala glasovir! Tako se je mož ognil marsikakemu nadležnežu.«

Koroška naša do Gospe Svete

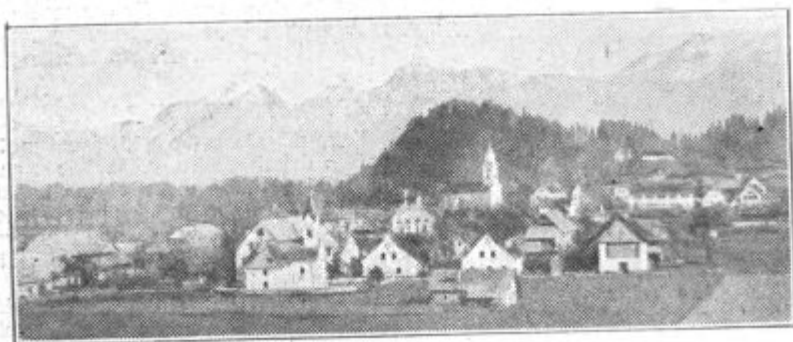
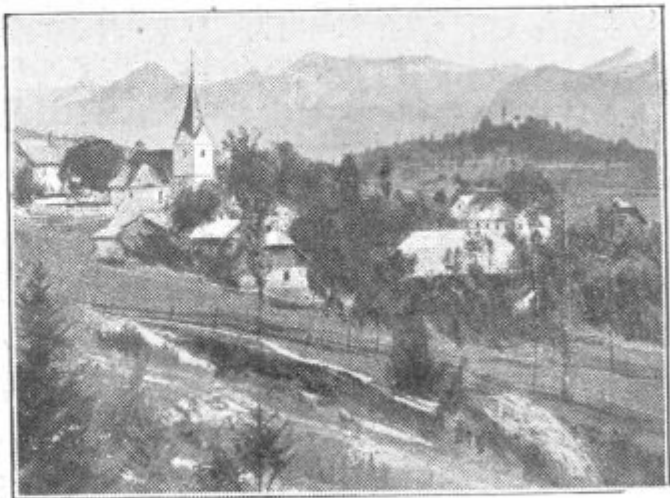
*General Krsta Smiljanić,
vodja naše uspešne ofenzive na Koroškem*

Nepopisna grozodejstva so počenja le nemške tolpe na Koroškem v dobi od 6. do 28. maja 1919. Samo površni opisi vseh nasilnosti bi napolnili debelo knjigo.

Na predlog lunajske vlade so dne 8. maja odšli v Celovec delegati Dravske divizijske oblasti k pogajanjem zaradi premirja. Toda Nemci so bili še preveč zmage pijani in zato nepopustljivi. Pogajanja so se razbila. Med pogajanji in potem so Nemci neprestano streljali s topovi in strojnicami na naše predstraže. Vsa naša mirna prizadevanja, da bi nemške tolpe zapustile naše ozemlje, so bila zaman.

Naša vrhovna vojaška komanda je zaradi tega popolnoma tiho, kakor znajo to v vojnah preizkušeni srbski generali, pripravila protiofenzivo. Dne 9. maja, t. j. dan po razbitju pogajanj v Celovcu, je vrhovna vojna komanda proglasila vso Slovenijo za vojno pod

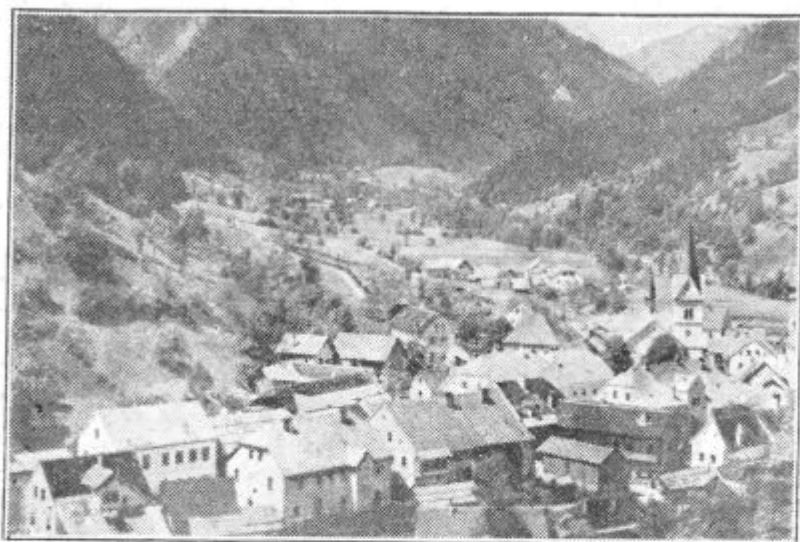
*Šmarjeta v Gor. Rožu,
kjer so pobesnele nemške
tolpe zverinsko pobile
kapetana Razlaga,
poroč. Jurco in še 3 vo-
jake*

Rožek,

ročje. Že poprej pa je bil razglašen preki sod v obmejnih okrajnih glavarstvih Maribor, Slovenjgradec, Celje in Radovljica,

šega naroda in naše domovine, so se drznili tik pred sklepom splošnega svetovnega miru samovoljno in nasilno vpasti v naše kraje, v našo strpinčeno

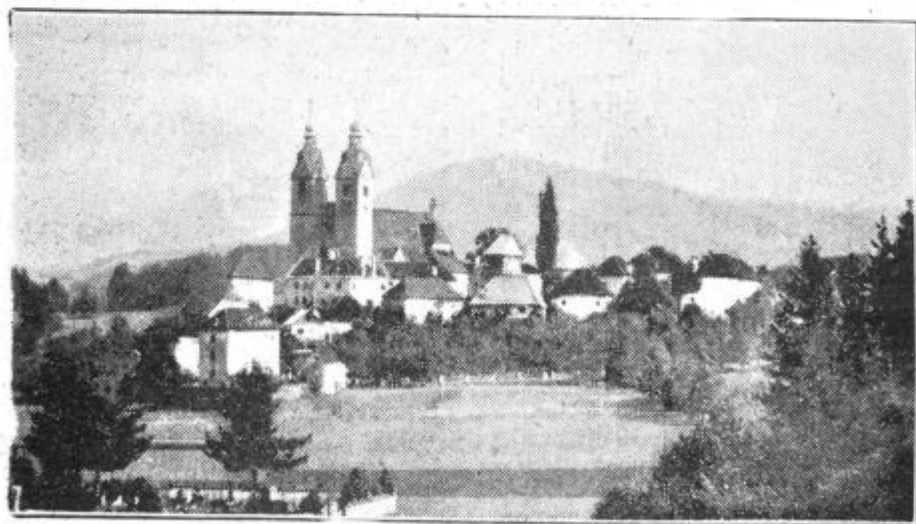
Črna,

lepa pleninska vas in znana rudniška naselbina, kjer se je vršila dne 28. maja 1919 bitka, v kateri so padli 4 naši junaki (Hostnik, Mišič, Jerina in Centa), ki imajo skupni spomenik na ondotnem pokopališču

Dne 27. maja je izdal poveljnik 4. armije general Božo Janković na mobilizirane čete naslednje povelje:

»Junaki! Avstrijski Nemci, dedni sovražniki Slovanov sploh, zlasti pa na-

in s težkimi žrtvami osvobojeno domovino z namenom, da jo znova zasedejo in strahujejo. Čast in veliki ugled našega, širom vsega sveta proslavljenega zmagovalnega orožja ne more in noče

Gospa Sveta z zgodovinskim vojvodskim prestolom

trpeti takega nasilja naših sovražnikov! Sveta dolžnost do našega naroda in naše domovine nam nalaga, da prežemo nemo zakletega sovražnika čimprej iz naše domovine in da neusmiljeno kaznujemo njegovo predrznost. Uverjen, da ste vedno pripravljeni na vse napore, svest si vaše požrtvovalnosti za blaginjo in svobodo naroda in domovine, zapovedujem, da se sovražne čete v koroških krajih s silo napadejo in z božjo pomočjo preženejo iz naše domovine in da se naš narod in naša domovina osvobodita sovražnika. V tej ofenzivi bom stalno z vami in vas bom osebno podpiral z vsemi močmi, da premagamo sovražnika. Zato juraki, v božjem imenu hrabro in pogumno napreji, napreji!»

Še isto noč se je pričelo naše prodiranje čez gorovje do Šoštanja do Železne Kaple v Mežiško dolino. Vrhovno poveljstvo je imel simpatični general Krsta Smiljanič, njegov štab je bil v Šoštanju.

V vseh teh bojih so se slovenski fantje ljubljanskega pešpolka in planinskega polka držali izredno hrabro, kljub goratemu terenu, elementarnim oviram in besnemu odporu trdno zasidraneča sovražnika. Vsi naši vojaki so tekmovali z nadčloveškim naporom. Izpolnili so torej v polni meri dolžnost napram domovini ter rešili last polkov in našega naroda. Vsi naši častniki so bili na svojem mestu, posebne zasluge sta si stekla podpolkovnik Dereani in major Jaklič.

Drugi bataljon našega pešpolka, ki ga je vodil major Jaklič, je operiral preko gorovja proti Črni, kjer je bila nemška posadka nad 300 mož s topovi in strojnimi. Dne 28. maja ob 8. zjutraj je zavzela vas 7. četa pod vodstvom nadporočnika Novaka. Močna nemška posadka se je morala vdati kljub temu, da ji je prihitel na pomoč oklopni avtomobil s 30 orožniki iz Mežice. Naši so zajeli 2 častnika, 20 ranjenih in 20 zdravih »Volkswhevrov« ter ogromno vojnega materiala (2 topa, 8 strojníc i. dr.) Ostanek nemške vojske je pometal orožje ter v divjem neredu zbežal. Zelo vzorno so se zadržali ondotni naši rudarji, ki so bežečemu sovražniku odvzeli 1 top in več strojníc. Naša vojska je brez odmora zasledovala bežečega sovražnika ter prispela še isti dan v Sinčo vas, toda čez Dravo ni mogla ker so Nemci razstrelili most, a iz Velikovca so besno

streljali s topovi in strojnimi puškami. Prihodnje jutro je prispel v Sinčo vas general Smiljanič, ki ga je prebivalstvo navdušeno pozdravljalo kot odrešenika.

Ker bi Velikovca ne bilo mogoče zavzeti od te strani brez znatnih izgub, sta se naša polka odpeljala po železnici v Dravograd ter brez počitka prodirala ojačena z drugimi četami po Labodski dolini. Kmalu sta bila v naši posesti Št. Pavel in Št. Andraž. Ko je bila tako Labodska dolina očiščena sovražnika, so naše zmagonosne čete prodirale preko gorovja proti Grebinju in Rudi ter dne 5. junija z velikimi navdušenjem in smelim naskokom zavzele Velikovec. Sprednji oddelki pa so istočasno že dosegli Djekše in Krko.

6. četa pod vodstvom nadporočnika Babnika je isti dan t. j. 5. junija zasedla našo zgodovinsko svetišče Gospo Sveto. Na trgu so naši fantje zapeli »Lepa naša domovina« in »Hej Slovenci«. Prihodnji dan je prispel v Gospo Sveto tudi slov. planinski polk pod vodstvom podpolkovnika Vidmarja. 9. četa je vodil nadporočnik Milko Vizjak. Njegova četa je prvi dan vojnih operacij vrgla v naskoku sovražnike iz postojank nad Kotlami, odkoder so ves čas obstreljevali naše zaledje do Slovenjgradca. Zvečer je bila Vizjakova četa v Guštanju, prihodnji dan je prodirala čez Pliberk proti Lipici, kjer so Nemci razstrelili most. Po odmoru se je Vizjakova četa v čolnih prepeljala čez Dravo in brez odmora prehodila 45 km do Gospe Svete.

Na binkošno soboto dne 7. junija so naši vojaki priredili pri zgodovinskem vojvodskem prestolu skromno slavnost. Nadporočnik Vizjak je vojakom razložil pomen tega našega svetišča. Binkošno nedeljo je bila v znameniti Gosposvetski cerkvi vojaška maša, ki se je je udeležilo tudi domače prebivalstvo. Poročnik Miklavič je zbral izvežban kvartet, ki je pel med mašo slovenske pesmi, na koncu pa »Lepa naša domovina«, ki se je pač prvič slišala v tej cerkvi. — General Smiljanič je znal upoštevati, da je za Slovence Gospa Sveta slična zgodovinska svetinja, kakor je Srbom Kosovo, zato je namenoma — najbrž po nasvetu generala Maistra — odredil tako, da so kraj zavzeli sami slovenski vojaki.

Toda še isto popoldne je prišel ukaz, naj odrine naša vojska nazaj na de-

markacijsko črto, ki se je bila določila pri pogajanjih v Kranju, ozir. v Ljubljani. Zaradi našega zmagovitega prodiranja je prevzel Nemce strah, da so poslali 4 odlične delegate h generalu Smiljaniću s prošnjo za premirje. General je privolil, da se prično pogajanja, toda naša ofenziva se nadaljuje do končnega sporazuma. Dne 2. junija so se pripeljali nemški delegati v Kranj k tozadevnim pogajanjem. Pogajanjem je predsedoval podpredsednik naše deželne vlade dr. Gr. Zerjav, poleg njega so zastopali našo kraljevino general Rud. Maister, podpolkovnik Milutin Nedić in kapetan Gjorđe Gluhić. Nemci dolgo niso hoteli sprejeti naših pogojev glede povračila vse povzročene škode, šele, ko so se naše čete bližale Celovcu, so Nemci popustili. Pogodba se je podpisala v Ljubljani dne 6. junija. Na podlagi pogodbe zasedejo naše čete vse ozemlje do Drave, onostran Drave pa Veliko-

vec in Celovec. Severno od te naše demarkacijske črte se je določilo 10 km nevtralne cone, kjer ne sme biti nemškoavstrijskega vojaštva, a tudi prebivalstvo mora biti popolnoma razoroženo. Nemškoavstrijske čete so se umaknile za ta nevtralni pas, naše čete pa na novo demarkacijsko črto, v kolikor so jo bile prekoračile.

Dne 6. junija je zasedla naša vojska brez bojov Celovec, odkoder so že več dni poprej vsi uradi pobegnili v Spital.

Med našo zmagovito ofenzivo je razglasila pariška konferenca mirovno pogodbo ter nam določila meje na Koroskem. Meja je šla sicer nad Celovcem, toda bila je pogojna: Pridržek je bil nesrečni plebiscit.

Koncem julija je srbska posadka neprichakovano zapustila Celovec, na ukaz antante. V tem pa so celo optimisti slutili nevarnost, da Celovec ne bo naš.

A. B.

Japonci, kakor jih ne poznamo

V »La Revue Belge« je objavil belgijski pisatelj Pierre Daye svoje zelo zanimive vtiske iz Japonske, dežele, o kateri imamo ne samo nejasne, marveč v marsikaterem pogledu celo krivične pojme. Daye piše:

Največji čar, ki ga občuti popotnik v tej deželi, je to, da povsod zaznava fin okus cele rase. Tudi tedaj, ko je Japonec najbolj enostaven, umeje z nekaterimi aranžmaji, n. pr. tako, da tankočutno razdeli barvne kontraste, ustvariti lepoto. Prirodne radosti uživa veliko bolj nego mi; z očesom esteta, ljubitelja lepote, opazuje nebo, luno, vodo, cvetlice, bregove. Živi sila skromno in zahteva zase kaj malo udobnosti. Njegove zabave, — otročje in rafinirane hkrati — so najcenejše, kar jih je na svetu; po navadi se tesno naslanjajo na letne čase ali na epizode vsakdanjega življenja.

Kimono, ki ga nosijo moški in ženske, je ena najpripravnejših oblek, kar si jih lahko mislimo. Radi mu dajejo živahne barve; v poletni vročini dopušča mladim ljudem skoraj popolno goloto, ki se vidi na Japonskem prav tako naravno kot se je zdela nekoč Atenam in Spartancem.

V duši Japonca ni mesta za občutje sramu, kakor ga poznamo zapadnjaki.

Tujci so že večkrat opisovali Japonska kopališča, kjer se v istem bazenu gorke vode stiskajo moški in ženske. Spominjam se tega le doživljaja: V Nikonu sem se prvič v življenju nastanil v neki japonski gostilni in takoj krenil v kopalnico. Brž so prihitele domače služkinje in promatrale moje kopanje v veliki leseni kadi tako nedolžno in naivno, kakor če bi me gledale pri ribolovu... Nasprotno našim razmeram pa Japonci ne dopuščajo ženskega dekoltaja; tudi plav po evropski modi je zabranjen. Žene nosijo vedno tesno zapeto obleko z dolgimi rokavi.

Japonski umetnik ne bi nikdar občutil potrebe, da naslika golo človeško telo. Vsaka umetnost je tu interpretacija; slikanje človeka je zanimivo samo v toliko, kolikor lahko nudi priliko, da slikar pokaže kakšen posebno ubran kostum.

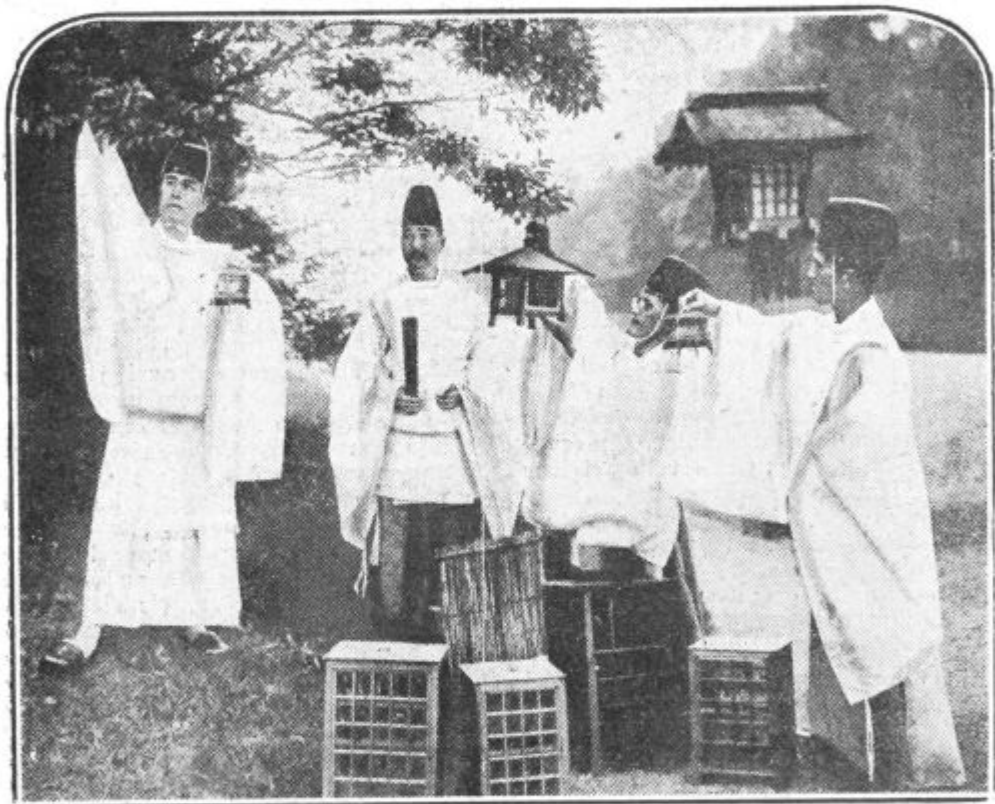
Cvetlice, ki ne uživajo nikjer na svetu takega čaščenja kot med Japonci, dajejo največ motivov tvornim umetnikom. One so pglavitni okras skromno opremljenih sob. Žene jih umejo razvrstiti zelo okusno in večje v posebej za to izbranih vazah; po navadi so vaze razdeljene po kokomenu, dolgi valjčni sliki, ki visi na častnem mestu stene. V sobah ni drugega pohi-

štva in ne drugega lepotečja. Preproge — *tatami* — se lepo razprostirajo po podu. Nikjer ni temnega kotička, nikjer zaves, nikjer prahu. Včasih kakšna omara iz lahkega lesa, majhen rodbinski altareček in — nič več. Taka oprema, ki pričuje o izbrani, premišljeni enostavnosti, je ista v kmetski bajti kakor v vili bogatega imenitnika. Razlika je samo v finisi opreme, v številu sob, v kakovosti uporabljenega gradiva.

Meseci se imenujejo po imenu cvetlic in dreves: Februar je mesec češpelj,

bi občudovale to pravilčno lepoto japonske prirode.

Japonski vrt je uprav čudežen. Tu vidiš majhne parke z ribniki, mostovi, votlinami, kamenitimi laternami v dražestnem slogu. Vse je, le cvetic ni, zakaj cvetlice Japonca mikajo, vzburjajo, dočim je vrt ustvarjen za mir in pokoj, za tiho veselost. To je kraj premišljevanja. Nasadi se ravna po določenih pravilih, po nekih metodah in stilnih vrstah. Na Japonskem je sploh vse podrejeno zakonu. Vse je sila

Kult prirode na Japonskem

Šintojski svečeniki spuščajo na svobodo žuželke v gajih okrog svetišča. (Šintoizem je na Japonskem verstvo, ki goji češčenje prirode.)

marec mesec breskev, april mesec azalej, julij mesec suličastih lilij, avgust mesec lotosa, oktober mesec krizan-tem, november mesec javora, december mesec kamelij.

Ob času, ko cveto črešnje — april je njihov mesec — hiti vsakdo pogledat rdeče obrobljene ceste. Celo najrevnejši ljudje si privoščijo to potovanje. V Tokiju so našli to sezono kakih milijon oseb, ki so prišle z vlaki, da

prefinjeno, toda po našem pojmovanju nedostaja improvizacije. Japonska je dežela, kjer vlaki — sicer brezprimer- no snažni in udobni — vedno prihajajo popolnoma točno.

Tudi razvoj Japoncev vseh družab- nih razredov se ravna po pravilih for- malne in določene etikete. Imajo celo nekaj kodeks za smehljanje, to fino, prijazno smehljanje, ki je drugi čar naroda. Smehljaj je izraz izredne vliud-

nosti; z njim te sprejema najpreprostejši človek iz ljudstva, čemur se zelo čudiš, če se spomniš grobih manir večine naših preprostih ljudi. Če materi umrje otrok, se bo smehljala, ako je iz dobre hiše, samo da ne bi pogled na njeno žalovanje po nepotrebem vznemiril drugih ljudi.

Dalje imajo ceremonijo pripravljanja čaja, ki je dokaj težavna in dela mladim Japonkam iz boljših hiš toliko preglavice in skrbi kot našim gospodičnam učenje klavirja.

Pravilom so podvržene tudi najbolj neznatne reči: soba imej devet četvor-

kako težko prodremo v duha tega naroda, četudi ga površno spoznamo.

Zdi se, da je poglavitno geslo vsakega Japonca: »Izmed vsega, kar obstoji, si izberi vedno in povsod samo najboljše. Okakuza, eden najboljših japonskih pisateljev piše: »Isti eklekticizem, ki nam je velel, da izvolimo *Buddho* za duhovnega in *Konfucija* za moralnega voditelja, nam zdaj veleva, da se oprimemo moderne znanosti kot vodilne zvezde gmotnega napredka.«

Učni načrt v šolah vseh vrst je danes na Japonskem prav tako popoln in se izvaja enako kot v evropskih in

Slike igralcev izpod peresa japonskega risarja
Z leve na desno: Nakamura; Denjyuro; igralec v ženski vlogi

nih črevljev, posebna vrata, ki služijo gospodinjini in vrata, skozi katera prihajajo gostje, ki morajo vstopati na košenih z natančno predpisanimi gestami in v strogo določeni vrsti. Predpisane so tudi obleke, kopeli, ki se zahtevajo pred vsako čajanko; kakovost porcelana zavisi od tega, ali se daje čaj posnevi ali pa zvečer.

Iz vseh teh mikavnih podrobnosti se dá posneti, kako tuja je nam Evropcem ta prefinjena japonska družba in

ameriških deželah, v katerih je šolstvo najbolj razvito.

Japonska ima vse vrste šol od osnovnih do vseučilišč in visokih šol. V marcu l. 1923. je štela 44.355 šolskih poslopij za kakih 11 milijonov učencev. Leta 1925. je štela 34 vseučilišč s 54.000 studentov. Samo ob sebi se ume, da je šolski pouk obvezen. Vse šole, med njimi tudi zasebne, so podrejene strogemu nadzorstvu države,

Japonec skuša biti zmerom podučen o raznih duhovnih gibanjih, odkritjih in znanstvenem napredku v Evropi in Ameriki. Širše občinstvo informirajo o splošnih vprašanjih zelo izčrpno številni dnevniki, ki imajo dopisnike na vseh koncih sveta. Največji japonski dnevnik se imenuje *Asahi Shimbun*. Leto je l. 1927. organiziral polet Tokio-Brukselles. Izhaja vsak dan v 8 — 9 izdajah v mestu Osaki, kjer ima 1 milijon naklade; njegova tokijska izdaja dosega za pol milijona izvodov.

Zapadnjak si komaj lahko zamisli težave, ki jih dela dnevno tiskanje japonskega lista. Japonščina ne pozna 26 — 28 črk, ki se lahko postavijo na stroj. Treba je postaviti na roko tisoče kitajskih in japonskih ideografskih pismenk. (Odkar so bile izpeljane nekatere reforme, ostane še vedno 7000 črk za vsakdanjo rabo; 2500 jih mora poznati stavec, ki stavi časnik.) Za pisanje in tiskanje japonskih časnikov je potemtakem treba zelo mnogo dobro izobraženih ljudi.

Mlad Japonec se mora naučiti svoj sila komplicirani in težki materinski jezik in japonsko pisavo, ki sama zahteva več let vztrajne vaje. Vrh tega se mora z vnemo učiti zapadnih ved, ki slone na drugi podlagi nego domače. Mnogi Japonci studirajo na evropskih vseučiliščih; številni profesorji in inženjerji prihajajo iz Nippona v Evropo, še bolj pa morda v Zedinjene države ameriške, da stopijo v stik z našimi dotnimi specialisti.

Duhovna izobrazba je v tej očarljivi deželi na taki višini kot dobra vzgoja in telesna snaga. Preveril sem se o tem, ko sem v ta namen obiskal razne šole od velike cesarske univerze v Tokiju do raznih strokovnih šol, kot je n. pr. zavod za svilarstvo, znanstveni organizem, ki je silno važen, ker Japonska v veliki meri živi od izvoza svile.

L. 1923. je bilo na vsem Japonskem 2390 javnih knjižnic. Pomenljiv je tudi japonski Rdeči križ. Nastal je za časa meščanske vojne l. 1877. in se je razvil iz skromnih začetkov v mogočno organizacijo, ki je imela l. 1924. 13 milijonov venov (1 yen približno 25 Din) dohodkov.

Higijske naprave so popolne in se vodijo po strogih metodah. Japonec je naša najčistnejša bitje na svetu. V tej deželi ga ni človeka, da, niti najpreprostejšega kulija, ki se ne bi enkrat ali dvakrat na dan skopal. Samo Tokij

šteje 1000 javnih kopališč, 1200 kopališč pa se nahaja na periferiji.

Bilo bi čudno, če se ne bi ta narod, ki je sprejel od zapada toliko dobrih in slabih strani naše civilizacije, navdušil tudi za sport. Vse vrste sporta so razširjene med Japonci in sportne šampione obožujejo kakor bogove. Gospodična *Iitomi*, ki se je vrnila iz Skandinavije, kjer si je pridobila lovorjev venec zmagovalke v teku, je bila sprejeta na povratku v domovino z nepopisnim navdušenjem prebivalstva vseh družabnih razredov.

Vzlic temu še niso izginile stare narodne igre, ki imajo še vedno precej fanatičnih pristašev, zlasti rokoborstvo, *ju-jitsu* in streljanje na lok. *Ju-jitsu* je najstarejši in najpopolnejši izmed vseh sistemov obrambe brez orožja; igra je podrejena zelo strogemu častnemu kodeksu. V veliki dvorani se paroma bore močje v belih oblačilih. Napadajo drug drugega, se dvigajo kvišku in mečejo drug drugega srdito na tla. V vsem pa je opaziti disciplino in okretnost.

Antično rokoborstvo pa je vseeno ostalo najbolj priljubljena nacionalna igra. Izvajajo jo po trdno ustaljenih klasičnih pravilih. V množici, ki trumoma prihitijo k vsakemu turnirju, vzbuja zanosno navdušenje in *sumatori*, poklicni rokoborci, so ljubljenci prebivalstva.

KAMENITA DOBA

V neki pečini južnozapadno od Transvaala so zasledili enega najlepših umetniških spomenikov, kar jih poznamo doslej. Predstavlja pa belega nosoroga, žival, čije plemo izumira in ki leno koraka, med tem ko ji na hrbtu čepi cela jata ptic in kluje vsakovrsten mrčes iz kože.

Louis-Fr. Rouquette — Pavel Karlin

Prostrana bela tišina

(Odlomek iz romana)

2

Mesto morskih psov

Med 171. in 169. stopinjo zemljepisne dolžine zahodno od Greenwicha se nahaja otok, ki je na zemljevidu podoben bežeči oskubljeni kok š. To je otok Sv. Pavla, otok morskih psov.

Ta kokoš ima tri piščeta, otrov Sv. Jurja, na jugovzhodu, Otrov mrožev na vzhodu in Otrov vider na jugozapadu. Vse te štiri otoke poznajo mornarji in geografi pod imenom otoki Pribilov, Eskimi iz plemena Aleutov pa jih enostavno nazivajo Atik.

Sv. Pavel, oskubljen kokoš, je skalnat otok, poln stožcev in žrel ugaslih ognjenikov. Zelo verjetno je, da bi bil ostal nepoznan, če bi ga ne bili nekega dne — najbrž jih je gnala tja nebrzdna fantazija — izbrali za svoje posestvo in bivališče morski psi.

Po gospodu Buffonu, prirodoslovcu s čipkastimi manšetami, ali po vse časti vrednem gospodu Cuvieru, oziroma po velikem angleškem pesniku Kiplingu, kateremu je bila skrivnostna knjiga morja ravno tako znana kot knjiga džungle, bom zdaj opeval junaške borbe moških tjulenjev za posest tridesetih kvadratnih metrov zemlje, in homerske boje za — kako bi dejal — za osebno uporabo recimo osmih ali štirinaistih ali kolikor jih koli morskih psic, njih srčnih izvoljenk.

Nikjer se v naravi s tako točnostjo in doslednostjo ne uveljavlja zakon premoči...

V prvih dneh junija pridejo po morju, stari pasji glavar njih rodu, v železno sivi koži, plava na čelu ekspedicije. Že od daleč jih je videti, te brkače, ker mole široke gobce samozavestno iz vode. Kar se zaženó na obrežje. Ker so pa njih zadnje tace nazaj obrnjene, se ne morejo dvigniti. Premikajo se poskakovaje, pri tem opravljajo glavni posel mišice njih zavaljenega trupa.

Ko si iščejo najboljšo mesto, si pomagajo — kolikor je to sploh mogoče — s sprednjimi tacami. Da je mesto dobro, mora izpolnjevati tri pogoje: biti mora blizu obrežja, zavarovano pred vetrom in izpostavljeno solncu.

Toda — mesto ne pripada kar prve- mu, ki ga je zasedel, ampak tistemu, ki si ga je znal z bojem obdržati.

Z zobmi, s kremplji in z vso močjo svojega zavaljenega telesa, s katerim se vržejo na sovražnika, si junaki zagotovo svojo osvojitve. Množica brazgotin na marsikateri tjulenjevi koži pričča zadostno o prestanih spopadih.

Ko je končno hiša v redu, je treba samo še počakati gospodarice. Ta pride nekoliko dni pozneje.

Mesto morskih psov ima pazljivega stražarja, ki čepi kje na gričku in točno oznanjuje vse bližajoče se nevarnosti in znamenite dogodke. Prihod »gospá tjulenjk« je prav gotovo tak spominja vreden dogodek.

Z goltnim krikom, ki je sličen mu- kanju ali sopenju meha v orglah, naznani prežavec, da so dame na vidiku.

Tedaj nestrpni samci takoj poskačejo v morje in jim plavajo naproti, izvajajoč pri tem tisoč ljubkih, pozornost vzbujajočih plavalnih umetnosti. Na čudolepe načine se potapljajo, poskakujejo in prekopicujejo se vsevprek, rjovejo in mukajo in sopihaje brizgajo tenke curke proti nebu.

Bučee in kričee svatovski spreved krene nato k obali, kjer si samci izbere zakonske žene.

Nekateri so zelo podjetni, ustanove si kar cel harem. Do petnaest samic si je že kdaj izbral en sam ljubezni željan tjuljenj.

Toda s poroko — z bogom mir! »Gospod morski pes« je ljubosumen, togoten, vedno nekaj sumi. In nad svojo lastnino čuva s toliko pozornostjo, da ne zapusti več zakonskega gnezda. Dva, tri mesece, dokler traja poletna doba, se stari zakonec ne gane iz svojega bivališča. Odpovedal se je plavanju v morskih valovih, pozabil je na prehrano. Pomislite, samo ljubezen si privošči, je pa nič, sploh nič! V juniju je prispel debel, tolst in krepak, jeseni odide klaverno shujšan, droben, majhen. Ta ali oni je izgubil na teži do štiri sto funtov.

Gorje neoženjencu, fantovskemu fantu, ki se klati okoli harema. Če sploh živ odnese pete, je dobil za večer spo-

min precej debelih batin; ves premikasten in polomljen mukoma drsa domov.

Ker niso zmagali slabotneži, ker si niso znali v bojih prioriti udobnega zavetišča in zakonske družice, morajo zdaj živeti žalostno življenje samcev. In še več! Rojaki so jih pregnali v notranjost otoka, v slabo zavarovane kraje, kamor sploh ne posije solnce in kjer neprestano brijejo mrzli severni vetrovi in besne nevihte.

To so tudi tisti nesrečneži, ki so posvečeni smrti. Zakaj ljudje in njih pravilniki so neusmiljeni: uničujejo in pobijajo samo samske tujenje.

Statistike trdijo, da vsako leto več kot tri milijone morskih psov pade pod lovčevimi kiji.

Ubogi neoženjenci!

Kakšen moralni nauk dajejo tujenji ljudem!

Toda pustimo ta premišljevanja in vrnimo se raje h gospem tujenkam, ki so hladnokrvno prisostvovala bojem in praskam svojih soprogov in gospodarjev.

Kmalu po naselitvi vrže morska psica — po navadi enega samega — mladica, ki pride na svet, pokrit z mehkim volnenim puhom.

Mali tujenček je živahno dete, ki se lahko spusti v morje že nekaj ur po rojstvu. (Tudi med nami nekateri že triletnim otrokom tlačijo gosli v roke.) Pametni starši počakajo dva tedna, da njih nadebudni sinček izgubi puhasto prvo dlako.

Vsi morski psički izjavljajo, da tisti dan, ko jim odpade zadnji puh, zanje ni baš srečen, recimo svatovski. Pride mamica tujenka in siloma, tako, da, siloma zavleče svoj zarod v hladne morske valove. Meketanje, zdihovanje, pa vse, nič ne pomaga. Majka je neusmiljena. V vodo, v vodo, in — pljusk, malček že taca in brca po vodi...

Ko pa je poletje končano, ko se prve megle ovijejo visokih, strmih obrežnih pečin otoka Sv. Jurija in vulkanskih stožcev Sv. Pavla, se gospodje morski psi s soprogami in deco napotijo proti južnim morjem.

Na tisoče neoženjencev — angleški mornarji jim pravijo bachelors — ki so se še lansko leto svobodno kretali po svobodnem morju, se ne seli več. V notranjosti otoka jih je doletela smrt.

Nič več ne bodo zasledovali lososov in drugih rib, nič več se ne bodo poigrali z morskimi valovi, puhajoč in brizgajoč.

Joj, njih telesni ostanki se že več tednov suše na mrežah klavnic. Njih koža je obrita, ostrgali so z nje trde, ležeče kocine. Zdaj je mehka, rujava, puhasta. Kmalu jo bodo londonski in pariški mornarji s spretnimi rokami pretvorili v »morsko vidro«, ki bo krasila lepo oblikovane rame bogatih mestnih gospa.

Ubogi odrti, oskubljeni bachelor! Tvoje meso, ki nikakor ni slastno, so z največjim tekom použili nekateri mojih prijateljev iz rodu Aleutov ali Inuitov. Tvojo mast smo skuhal, scvrli in jo potem zamenjali s potujočimi trgovci za nekaj dolarjev ali še raje za nekaj pletenk whiskyja.

Vse, kar pride od tebe, ti najbolj neškodljiva in morda najbolj pametna izmed vseh živali, vse služi trgovini. Celo zobje, ki si jih po deset centov komad lahko nabaviš v krčmah po mestih in trgih Alaske.

Kakšna žalostna usoda! Iz daljnega Tihega oceana, od otrova Juana-Fernandeza, priplavaš do otočja Pribilova, da potem končaš kot obesek na verižici zadovoljnega, trebušatega meščana. Kakšna žalostna usoda!

Res, to so pač človeške iznajdljivosti!

POROČNO IN POGREBNO OBVESTILO

Do srede 18. stoletja je bilo v navadi, da so roditelji bodočih zakoncev hodili obveščat svoje znanke o veselem dogodku. Ako so nalezeli na zaklenjen dom, so po vrata vtaknili listek, napisan z veliko pažnjo in okrašen z emblematičnimi podobami. Pozneje so se stična naznanila tiskala v obliki majhnega pisma... Smrtne objave s nekaj starejše, iz 17. stoletja. Francoski pesnik Boursault jih omenja v igri *Mercur galant*, ki se je uprizorila l. 1683.

»RAGUSER«

Romanski jeziki, zlasti francoščina, imajo veliko nagnjenje, osebna imena pretvarjati v obča. En sam primer: bismarcker, po nemškem državniku, znači po domače: oiganiti, opetnajstiti; bismarck pa je bil novček za 2 marki, pa tudi konec človeškega hrbišča. Kdo je že trdil, da je glagol »raguser« islega jezika posnet po prebrisanosti nekdanjih dubrovniških diplomatov, morda Stojanovič (Povijest Dubrovačke republike)? Izraza: cup de Raguse = izdajstvo, raguser = prevariti, prihajata iz Marmontove nezvestobe napram Napoleonu, kakor posnema iz Jean-Bernardove študije: *Marmont, duc de Raguse*.

Dr. Vl. Travner

Čarovništvo in čarovniški procesi

(Nadaljevanje)

5. Splošni značaj in vsebina čarovništva

Omenili smo že, da so se v »klasični« dobli čarovništva očitale čarovnicam in čarovnikom v bistvu iste hudobije in da so si zaradi tega v bistvu vsi čarovniški procesi slični. Naravno pa je, da so med posameznimi primeri nekatere nebstvene varijante, ki so v zvezi z domovino čarovnic (čarovnikov), z njihovim stanom (poklicom) itd. Seveda igra veliko vlogo tudi narodna domišljija. Pri južnih narodih, kjer sta erotika in fantazija posebno razvita, so čarovniške orgije bolj fantastične in ogabnejše kakor pri treznih in hladnejših severnih narodih. *Vendar pa je erotika za vse čarovniške procese posebno značilna.* Tu se kaže brezdvomno vpliv kanonskega prava, da se more zakon, ki je sicer neločljiv, ločiti zaradi impossence »ex maleficio«, kakor tudi krščanskega naziranja, da je nečistost eden največjih grhov in da so torej čarownice, ki prešestvujejo celo s samim hudičem, posebno velike grešnice. Sicer pa igra spolnost v mnogih paganskih kultih (n. pr. v kultu Astaite in tako zvane svete prostitucije v svetiščih) veliko vlogo, in je mogoče, da so tudi ti kultu posredno na kakršenkoli način vplivali na čarovniške predstave. Očividna je tudi razlika med čarovniki (čarovnicami) v mestih in na deželi. Na kmetih povzročajo čarownice naravno največ škodo na domačih živalih in na poljskih pridelkih, delajo točo, nevihte itd. »Specijalitete« mestnih čarownic pa so razne ljubavne pijače, povzročevanje bolezni, sovraštva, smrti itd. »Izučeni« čarovniki, kakor n. pr. duhovnega stanu se poslužujejo pri čarovništvu bolj kompliciranih in bolj učinkovitih metod kakor neuke kmečke čarownice.

A) Čarovniški (satanški) sestanki

Središče vsega čarovništva so *satanški sestanki* ali kakor se imenujejo v nekaterih deželah (posebno na Francoskem) — *čarovniški sabat* (»Hexensabbat«). Ti sestanki se vrše običajno ponoči med 9. uro in do prvega petja petelina ob zori v določenih časih in na določenih krajih. V Španiji (in deloma v Franciji) so se vršili taki sestanki

posebno v ponedeljkih, sredo in petkih, nadalje o Veliki noči, o Božiču, o Binkošti in na dan sv. Janeza Krstnika (gl. Llorente: *Histoire critique de l'inquisition d'Espagne*, Paris 1815—1817); v Nemčiji pa posebno v Valburgini noči (od 30. aprila na 1. maj), ki je postala splošno znana po Goethejevemu *Faustu* (I. del). Čarovniki in čarownice so se shajali posebno na višjih, že od daleč vidnih gorah, pa tudi na križpotih, pri samotnih križih, semtertja tudi v podzemskih kletah ali na pokopališčih. Najznamenitejša shajališča so bila v Nemčiji: Blockberg (Brocken) v Harzu (1142 m), ki je obsegal po svoji izraziti legi največje nemško čarovniško okrožje, in ki se imenuje večkrat kratkomalo »der Hexenberg«, Inselsberg (915 m) pri Schmalkaldenu (Turinginški gozd), Staffelstein (539 m) pri Bambergu, Heuberg (ok. 1000 m) pri Oberheimu, Kandel (1241 m), v Breisgau, Guiberg pri Halberstadtu, Köterberg pri Korveiji ob Vezeri itd., v Švici posebno: Brattelenmatte, ki se pa ne da več natančno določiti; v Franciji: Puy de Dôme (1465 m) pri Clermontu; v Španiji: Aquelarre (Navarra), t. j. (v gaskonščini) kozlov travnik, ker se je prikazal tam hudič v podobi kozla; v Italiji: Benevent, kjer so praznovale čarownice pod nekim orehom »beneventske poroke«, Barco di Ferrara in Paterno di Bologna; na Švedskem Blaculla itd. Na Štajerskem so bila znana čarovniška shajališča: Schöckel pri Gradcu, Pleschkogel, Gleichenberger Kogel itd.; v Sloveniji pa posebno: Doznačka gora, Klek in Slivnica pri Cerknici.

K tem sestankom so prihajale čarownice letaje po zraku na različnih predmetih in živalih (n. pr. na metlah, burkah, vilah, palicah; na psih, mačkah, kozlih, volkovih itd.). Zapuščale so dom navadno skozi dimnik, včasih tudi skozi okna ali vrata. Pred poletom so namazale čarownice sebe ali pa predmete s čarovniškim mazilom, ki je bilo zeleno, belo, modro ali črno, in je obstajalo iz raznih strupenih zelišč, kakor n. pr. iz prave preobjede (aconitum napellus), noric (atropa bella donna), črneга zobnika (hyocyamus niger),

pikastega mišnjaka (*conium maculatum*) itd., deloma iz narkotičnih rastlinskih snovi (posebno opium), katerim so primešale olje, kri netopirjev in smrdokaver, zdrobljene mrtvaške kosti, še rajše pa mast umorjenih krščenih otrok. Ker pa take masti ni bilo lahko dobiti, so se zadovoljile tudi z mastjo — pa le od prstov — krščenih otrok, četudi so umrli naravne smrti. Zato se je čarovnicam tudi očitalo, da izkopujejo na pokopališčih otroška trupla. Janez Krstnik Porta je celo napisal l. 1561 knjigo »*Magia naturalis*«, kjer navaja recepte za taka mazila. Preden so se spustile čarovnice v zrak, so izrekle še posebne čarovniške formule, kakor n. pr. v Nemčiji: »Auf und davon — Hui oben hinaus und nirgends an« ali pa: »Wohl aus und an Stop nirgends an«. Večkrat so se spremenile čarovnice med poletom v srake in krokarje. Večkrat so povabile gostoljubno svoje znanke in prijateljice na te polete, kakor n. pr. na Švedskem, kjer so zapile kozlu v zadnjem kol, kamor so se vsedli povabljeni gosti. V naših krajih čarovniško mazilo ni pogosto; rajše letajo čarovnice po zraku ob viharju ali pa se vozijo v ognjenem vozu s črnimi konji, ki jim jih da na razpolago galantni hudič. Bolj proletarske so čarovnice, ki hodijo na shode peš; navadno pa se spremene prej v pse, mačke, zajce in druge živali. V nekaterih krajih — ne pri nas — puščajo potujoče čarovnice za seboj gosto zmes, ki jo izpljuvajo, tako zvano *čarovniško maslo* (neko vrsto gnid).

Na shajališču, kjer se zbere včasidi 12.000 čarovnic in čarovnikov, pričakuje čarovnice in čarovnike hudič, včasidi sam, včasidi v družbi svojih peklenških tovarišev ali tovarišic. Prikazuje se v dokaj različnih oblikah. V Španiji je n. pr. suh, razburljiv in neprijazen možiček, ki sedi na visokem prestolu iz ebenovine. Na glavi ima krono iz majhnih rogov. Na zatilniku pa ima dva večja rogova, medtem, ko mu tretji rog sveti na glavi. Velike oči mu plamte v peklenškem ognju. Brada je podobna kozlovi, nohti so dolgi in zakrivljeni kakor ptičji kremplji, noge pa so slične gosjim tacam. Pogosto — posebno v Nemčiji in pri nas — nastopi kot kavalir v viteški opremi ali kot črn možiček, kot lovec, kot graščinski službenec, kot pekovski vajenec z ožganimi rokami, kot kmečki fant itd.; na Tirolskem kot »angleški kralj«; na

štajerskem tudi kot Kranjec, Hrvat ali Madžar. V nekem zgornještajerskem procesu (v Feldbachu) je izpovedala neka čarovnica celo, da je izgledal hudič popolnoma tako, kakor sodnik (dr. J. Gwisinger), ki jo je zasliševal. Prikaže pa se tudi v splošno znani postavi, kakor se ga slika še sedaj. Večkrat se pojavi hudič tudi v živalskih podobah n. pr. kot pes (posebno črn pudel), krava, konj, prašič, mačka, kozel, veverica itd. Kadar govori, je njegov glas hrapav, nejasen, kakor da bi govoril skozi nos ali kakor da bi vtaknil glavo v sod ali v počen lonec. Večkrat sliči njegov glas oslovskemu riganju.

Vsi hudiči imajo svoja posebna, pogosto zelo čudna imena, ki so seveda v različnih krajih različna. Le kot primer navajamo naslednja imena: na Francoskem: »Barras«, »Carmin«, »Robin«, »Maitre-Persil«, »Joly bois«; v nemških deželah: »Bartl« (odtod menda naš parakelj), »(schwarzer) Kasperl«, »Spitzhüttl«, »Hans Lämpel«, »Peterl«, »Hänsel«, »Gutfreund«, »Schwienkhl Mayr Khäbl«, »Urian«, ki se deloma dobe tudi v naših čarovniških spisih in naslednja slovenska imena: »Črni«, »Črsnagelj«, »Tandič«, »Mazrl«, »Prokvas«, »Janžec« itd.

Ko se vsa družba zbere, pokleknejo čarovniki in čarovnice pred satanom, mu izkažejo božjo čast ter ponove svojo odpoved od prave vere, ki so jo storili pri sprejemu. Nato mu poljubijo levo nogo, levo roko in druge dele telesa. Ostudnega obreda poljubovanja spopolnil in zadnjice, ki je bil znan posebno na Francoskem, ni v naših čarovniških spisih; pač pa je znan narodnim pripovedkam. Na te poklone odgovori Nj. peklenško veličanstvo s tem, da pr...e svojim podanikom v obraz.

V glavnih praznikih katoliške cerkve se čarovniki in čarovnice hudiču tudi spovedujejo. Glavni grehi so seveda, če je kdo hodil k maši, sprejemal sakramente, delil miloščino itd., skratka, če je izpolnjeval božje in cerkvene zapovedi. Vendar ni popolnoma prepovedano udeležiti se maše in obhajila, kar je zelo zaslužno, če se med povzdigovanjem pljuje, preklinja ali govori ostudne besede ali pa če se vzame po obhajilu hostija iz ust, da se potem onečasti ali uporabi v čarovniške svrhe. Dobro je tudi, če se čarovnica v petkih in ob zapovedanih postih meso, medtem ko se ob nedeljah posti, če hodi

ali pljuva po sv. razpelo itd. Slično kakor spovednik da hudič svoje vražje nauke in opomine, pokoro in odvezo. Večkrat sprejme satan od svojih vernikov darove kakor n. pr. perutnino in žito (na Francoskem), črne živali (v Lotringiji), pa tudi denar (v Nemčiji). Nato se začne »hudičeva maša«, t. j. zasramovanje krščanskih (katoliških) obredov. Hudič »posveti« jed in pijačo: jed je podobna podplatom ali (v Franciji) kosu začrnele repe ter ima okus po gnilem lesu. Pijačo daruje v kravjih parkljih ali v ostudnih posodah iz človeških in živalskih odpadkov. Pijača je podobna gnojnici, črna in grenka. Potem sprejme satan nove spoznavalce in vernike v svojo občino. Včasih jih sprejme takoj pri prvem sestanku, včasih morajo kandidati čakati po več let, dokler ne postanejo vredni, da jih hudič sprejme, t. j. ko so že dovolj zatajili pravo vero. Novi vernik se svečano odpove zveličanju, zataji Boga, Marijo in svetnike ter prizna samo satana kot svojega boga in gospoda. Pri tem rabi gotove formule, kakor n. pr. v Nemčiji: »Da stehe ich auf den Mist — Verleugne Gott, alle Heiligen — Und meinen Jesum Christ« in slično. Nato utisne hudič novim čarovnicam in čarovnikom z udarcem nohtov ali na kak drug način na kakršenkoli del telesa — pogosto na skrivna mesta — *hudičovo znamenje* (stigna diabolici) v znak, da so postali njegova izključna last. Ta znamenja (bradavice, materina znamenja, šinje) so neobčutljiva in brezdvomni dokazi čarovništva, zato igralo v vseh čarovniških procesih veliko vlogo. Vendar zaznamuje hudič tako samo tiste čarovnike in čarovnice, katerim ne zaupa popolnoma. Večkrat podari vrag svojim novim spoznavalcem dragocene darove, kakor n. pr. krastačo, ki napravi čarovnika nevidnega, razne praške, s katerimi more ljudem škodovati, nauči jih delati točo, nevihto itd.

Ponekod so bili v navadi »hudičevi krsti«, kjer je krstil hudič ali njegov pomagač nove čarovnike in čarovnice z žveplom, krvjo ali soljo. Semtertja se je uporabljala na teh shodih nekaka posvečena voda, navadno satanov urin, s katerim so hudičevi asistenti kronili zbrane vernike (po poročilu »Wunderbarliche Geheimnisse der Zauberey« iz l. 1630.). Tudi so se sklepale na teh sestankih pogodbe s hudičem običajno v pisni obliki. Mesto črnila se je raz-

bila kri iz nosa ali pa iz prstov. — Vsi čarovniki in čarovnice niso enaki. Večkrat imajo lastnega kralja in kraljico, pa tudi razne, posebno vojaške šarže kakor čarovniške generale, poročnike in praporščake.

Nato se vrši *satanska pojedina*, kjer se pije, je in pleše. Čarovniška jedila nimajo pravega okusa, so pusta in brez soli. Večkrat prinašajo čarovnice k pojedinam ukradena jedila. Semtertja jedo tudi dojenčke. Vino je kislo, smrdeče in podobno gnojnici. Toči ga navadno hudič iz kakega drevesa, še rajši pa iz križev na križpotih. Pri nekaterih čarovniških pojedinah manjkajo sol, kruh in vino v znak zaničevanja, ker jih rabi katoliška cerkev pri sv. obredih. Tu gore luči, ki nimajo pravega ognja, kajti plamen je navadno samo moder. Kot svetiljke služijo večkrat stare čarovnice, ki se drže sključeno tako, da jim iznajdljivi hudič more vtakniti sveče v golo zadnjico. Med pojedino svira godba, ki pa nima prave melodije. Godejo navadno hudiči, večkrat pa si najame družba potujoče muzikante. Zato so bili muzikanti vedno sumljivi čarovništva. K pojedini spada tudi *ples* čarovnikov, čarovnic in hudičev. Med plesom se navadno poje čarovniške pesmi. Seveda so ti plesi skrajno erotični in znamenja malikovalstva.

Zborovanje se zaključí s splošno ogabno orgijo, na Francoskem na hudičovo povelje: »Mêlez, mêlez«. Tu preštevujejo naravno in protinaravno vsi udeleženci »coram publico«, ne glede na stan, spol, starost, sorodstvo ali zakonsko vez. Semtertja zahteva hudič mlade in lepe čarovnice. V splošnem pa ni izbiren, ker se zadovolji tudi z 60 do 70 let starimi ženskami, večkrat tudi s še starejšimi letniki. Običajno tožijo čarovnice, da jih spolno občevanje s hudiči ne zadovolji, ker je hudič mrzel kot led, kar razlaga *Mihael Konstantin Psellus* († 1106) s tem, da hudič nima pravega telesa in krvi. Po naukih Tomaža Akvinskega ni hudiču do spolnega užitka, temveč je spolno občevanje le nekako sredstvo za gospodstvo nad dušami. Nato opomni hudič svoje vernike, naj mu ostanejo zvesti in naj napravijo ljudem kolikor mogoče škoda. Slednjič zapuste čarovniki in čarovnice sestanek tako, kakor so prišli.

To je splošna slika čarovniških sestankov. Seveda so mogoče še najrazličnejše varijante in dodatki, kakor n.

pr. da kuhajo čarovnice točo, delajo nevihto, da pretepavajo hudiči čarovnice in obratno, da se spreminjajo čarovniki in čarovnice v živali itd. Te fantastične predstave o satanskih sestankih so bile tudi vzrok, da so se čarovniški procesi silno množili in dobili pogosto ogromen obseg. V začetku je bila osumljena čarovništva navadno samo ena oseba, ki je deloma prisiljena na natezalnici deloma iz sovraštva in zavisti »izdala« soudeležence teh sho-

dov. Nato so se začeli procesi zoper nove osumljence, ki so izdajali še druge soudeležence. Procesi so rastli torej kakor kaka lavina, zahtevali neštete žrtve in trajali včasih po več let. Večkrat je ta ali oni sodnik pozabil na posamezne primere. Te primere pa je iztaknil — včasih celo po mnogih letih — njegov naslednik ter obnovil preganjanja. Več takih primerov je bilo tudi v naši domovini.

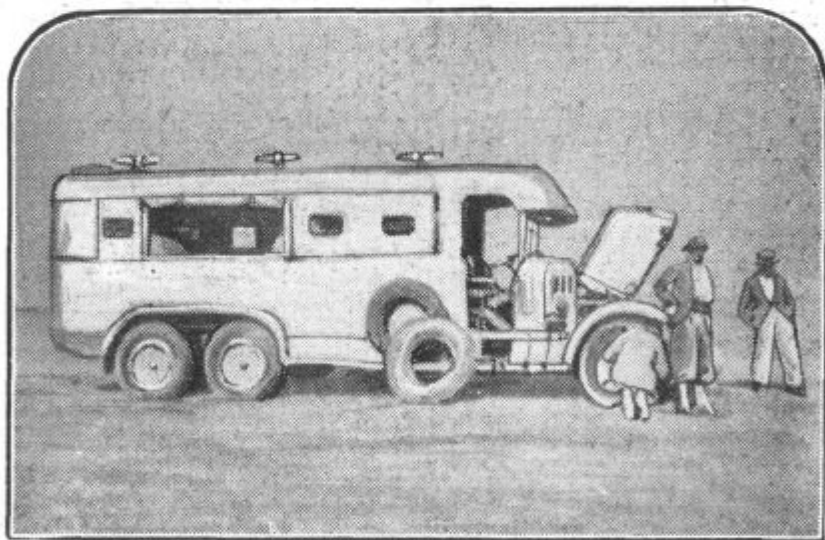
Skozi gorečo puščavo

Pod Saharo razumemo veliko severnoafriško puščavo, ki se vleče od Rdečega morja do Atlantskega oceana in je skoro tako velika kakor evropski kontinent.*

Kdor obišče Afriko v decembru ali januarju, piše inženjer François Almer, je v veliki zmoti. V tem času ima severna Afrika le za spoznanje milejšo klimo kakor Evropa.

malone brez obleke. Podnebje je pač malokje pod solncem tako muhasto kakor v tej puščavi.

Kakor so dnevi vroči, tako so noči hladne in mrzle. Temperaturne razli-

Posebne vrste avtomobil za prevoz skozi Saharo

Ce pa se napotiš proti jugu, boš kmalu spoznal razliko in boš lahko odložil zimsko suknjo. Docela napačno je pa naziranje, da izhajaš v Sahari

* Glej tudi članek »Čudeži moderne tehnike« — velikopotezen načrt za ohladitev Sahare v »Življenju in svetu« str. 116, knjiga 5. (25. jan. 1929.) in članek »Kako smo se izgubili v vroči Sahari« (»Življenje in svet«, str. 103., knjiga 4.).

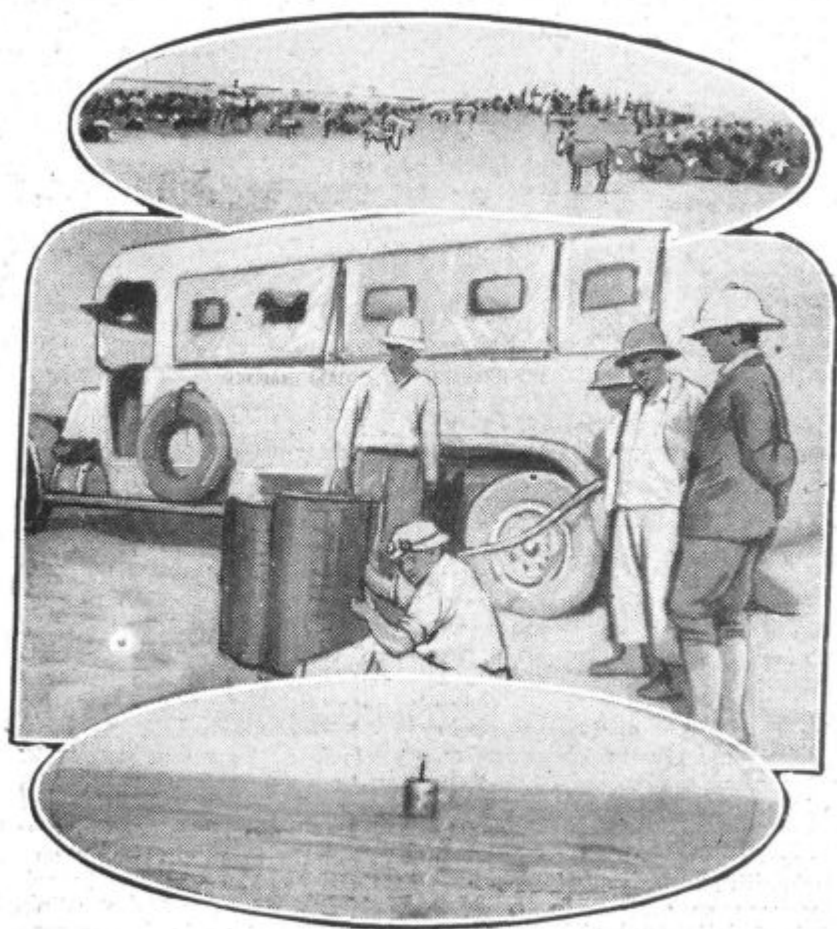
ke, ki znašajo 30 stopinj in še več, niso nobena posebnost. Ob »hladnih« dneh je n. pr. opoldne 30 stopinj vročine. Zvečer pade temperatura že na polovico, ob treh zjutraj pa je čisto mogoče, da kaže srebro le še 3 stopinje nad ničlo. Za čas 24 ur torej prav lepa izpremembra

Med tem, ko je zimsko vreme s svojimi 30 stopinjami še znošno, postane

poleti vročina naravnost nevzdržna. Že v marcu se začnejo toplejši dnevi. V maju naraste vročina prav znatno in visoka temperatura traja tja do septembra. Ing. Almer je doživel na solncu največjo vročino 67 stopinj. V senci je bilo le 18 stopinj manj. Srednja poletna vročina pa znaša 45 do 55 stopinj v senci in 63 do 73 stopinj na solncu.

Vroča pitna voda

Največjo muko predstavlja neugasljiva žeja. Voda v Afriki vsebuje mnogo soli in ima temperaturo od 30 do 35 stopinj. Pri nas znašajo toliko bolj vroče kopeli. V saharski vročini spije človek povprečno 10 do 12 l vode dnevno. In niti enkrat nima občutka, da si je vsaj za silo ugasil žejo.

Zgoraj: Počitek karavane v puščavi. V sredi: Polnjenje avtomobilskih rezervoarjev z bencinom. Spodaj: zavržena posoda iz pločevine, ki jo je karavana pustila v puščavi.

Proti tej vročini ni obrambe. Človek se mora cvreti in trpeti. In to trpljenje ni malenkostno. Ne le Evropci, tudi domačini zbole včasih na čudnih boleznih, ki jih povzroča tropska temperatura. Organizem odpove pokorščino. Treba se je zaupati zdravnikom in bolničarjem, ki sami neznansko trpijo, a morajo prenašati trpljenje v zavesti, da se razmere ne dajo izpremeniti.

Naravnost nepopisne pa so posledice potovanja skozi puščavo, kjer ostane karavana često brez vode.

Širom puščave leže razmetani človeški in živalski okostnjaki. To priča, da je na peščenih tleh pustilo svoje življenje že mnogo bitij. Zadnja rešilna bilka, ki se je oprime karavana na svojem potovanju, je kamela, ki jo zakoljejo. Velblod namreč razpolaga

z nekakšnim vodnim rezervoarjem. Ko jo zakoljejo, ji previdno odpro želodec in ga izpraznijo. Vodo pomešajo navadno s krvjo, kar dá neko čudno godljo. Le tisti, ki so na potovanju že napol izčrpani, se lahko pokrepčajo s takšno pijačo in uidejo z njeno pomočjo blazni smrti, ki jim sledi za petami. Če pa karavana zaide, je ne reši niti to zasilno sredstvo.

Eden, ki se je rešil

Nekoč je naletela karavana na jezdeca, ki bi bil morda še tisti dan umrl, da ga niso srečali dobri ljudje. Štiri dni je ležal poleg kamele v pesku. Imel ni hrane ne pijače in je bil ves top od onemoglosti. Kamela si je bila zlomila prednjo nogo. Moral jo je zaklati. Nekaj časa je živel od hrane, ki jo je bil vzel s seboj, a slednjič mu je zaloga pošla. Zanašal se je na slepo srečo, da ga morda najde kakšna karavana. Sreča se mu je res nasmejala in dobri ljudje so ga pobrali ter naložili na avtomobil. Ko se je zavedel, je ganjen objemal in poljubljal noge ekspedicijskega kapetana.

Fata morgana

Karavana koraka svojo pot. Še večeraj je junaško odbila razbojniški napad, čeprav je imela pri tem nekaj ranjencev. Toda žal se je napadalcem posrečilo oropati par kamel z rezervoarji vode. Vse, ki potujejo, skrbi, kako bo z vodo in če bodo izhajali z zalogo do naslednje zelenice.

Pot se daljša in vodi skozi pesek in drobno kamenje. Zdi se brezkončna. Voda je pošla že včeraj, žeja postaja vedno bolj žgoča in moreča — posode so že izpraznjene. Razen dveh so zaklane vse kamele. Potniki so posrkali zadnje kapljice vode, pomešane s krvjo. Karavana se vleče. Koraki živali postajajo čedalje trudnejši, ljudje so že topi in ravnodušni.

In tedaj se prikaže — kaj? Oaza! Tako blizu je, da bi jo lahko dosegel z roko. Širi se lepo jezerce. Palme se pozibavajo v vetru. Kamele in ljudje hite, zakaj malo korakov še, pa bodo na cilju!

Kamele napno vse svoje sile, iz človeških grl se trgaio kriki veselja — slika pa postaja bolj in bolj zabrisana in kalna, podoba se odmika, razblinja se v nič. Bila je fata morgana, ki je prevarila ubogo karavano! In vsi — ljudje in živali — so z radostnimi kri-

ki pohiteli v objem smrti. Mogoče bi se bili rešili, da so mirno nadaljevali svojo pot.

K takim prikaznim velja prišteti še drug važen psihološki moment. Tudi solnce ustvarja svojevrstne prevare. Na dolgem romanju skozi puščavo, ko ne vidi karavana ne hiše ne oaze, drevesa ne grma, se njeno hrepenenje ne omaje. V sivi enoličnosti, v želji po doživetju se spuste jezdec v dir. Tam daleč spredaj vstajajo palme, hiše, ljudje, voda...

Tudi to je prevara. Zakaj čim bližje je prihaja karavana, tem višje se odmikajo hiše, tem bolj se oddaljujejo ljudje, zelena slika vzprhne do neba — in ubogemu očesu ostane le slika enolične pokrajine, na katero sipa solnce snope svojih žgočih žarkov.

Vegetacija

Suša in vročina ne dovoljujeta, da bi se Sahara razrastla v bujen vrt. Bistveno drevo zelenic so palme, ki jih je cela serija. Najvažnejše so vsekar tiste, ki dajejo sadež za prehrano, v prvi vrsti datlje. Že v drugem letu starosti rodi taka palma 2 do 4 kg datljev. Če pa je drevo odraslo, daje 40 do 60 kg sadeža. Vendar pa lastniki teh palm nikoli ne obogate, ker do naša drevo malo dobička. Z datlji se namreč okoristi vedno le prekupec.

Živalstvo je v Sahari lepše zastopano. Največ je levov; redkejši so pantri, žirafe, zebre in opice. Večkrat pa naleti karavana v Sahari na noja, gazelo, antilopo, hijeno in šakala. Gazele in antilope dajejo prav tečno meso, nojevo jajce pa je tako veliko, da se z njim nasitita dva moža.

Najstrašnejši bič puščave so škorpioni in tarantele. Poleti so piki teh živali čestokrat smrtni in zelo nevarni; pozimi niso tako učinkoviti in strašni. Pač pa je dosti strupenih kač, dočim najdeš krokodile šele ob Nigru in Kongu.

Sahara in železna kača

Čeprav imajo evropske države v prosti gotove dele severne Afrike, predvsem Maroko in Alžerijo, Tunis, Tripolitanijsko in Egipt, vendar predstavljajo te dežele le majhen del velike Afrike. Ozemlja na severu in jugu ter ob robu so v rokah Evropevcov in jim donajajo ogromne dohodke. Največji del Afrike pa je le mrtva glavica za

civilizirane zavojevalce. Zato se že dolgo govori o načrtu prekosaaharske železnice.

Francoski parlament se je ponovno bavil s tem vprašanjem. K temu ga je napotila praktična potreba zveze severne Afrike s francosko zapadno Afriko.

Bivši generalni guverner Alžerije in generalni poslanik v Maroku, T. Steeg, se je leta in leta trudil, da bi izboljšal odnose med francoskimi kolonijami na afriških tleh. Zagovarjal je in še danes propagira misel prekosaaharske železnice.

Pomen take železniške zveze, pravi Steeg, je vzvišen nad sleherni dvom. Kaj pomeni železnica v svetu vobče, o tem nas lahko pouči razvoj Evrope v zadnjih sto letih. V Afriki so otvorili Francozi l. 1928. železniško progo med Casablanca in Marakeshom in so začeli s prvimi deli za zvezo med Fezom, Oudjo in Bou Afro. Kadar bo realizirana zveza Mamours-Oudja, se bosta lahko zblížala Alžir in Maroko. V nekaj letih bo vozil vlak iz Tunisa v Marakesh. To bo hrbtenica* severne Afrike, ki bo zlasti povzdignila sigurnost človeškega življenja v teh krajih. Maroška železnica meri 1100 milj, čeprav leže njene tračnice na silno neugodnem terenu.

Zavojevanje puščave

O posebnostih in podrobnostih prekosaaharske železnice še ni mogoče govoriti. Načrt za to progo še ne obstoji. Izven vsakega dvoma pa je, da bo Evropa vedno bolj potrebovala Afriko. Morda nismo daleč od časa, ko bodo izvrtali predor pod Rokavskim prelomom med Francijo in Anglijo. Potem pride pač kmalu na vrsto tudi predor pod Gibraltarjem.**

Za primer, kako se puščava izpremeni v plodno zemljo, naj služi to, kar je videl Steeg v pustih predelih Maroka. Konstrukcijska dela so deželo naravnost preporodila. Bivši delavci so se naselili v novih krajih, ustvarili so potrebna prometna sredstva in danes se na mnogih mestih že koplje ruda. Pusti pas, ki je prej ločil Maroko od Alžira, je postal dragoceno zaledje za

obe deželi. Solidarnost obeh kolonij narašča.

Severna Afrika sliči peščenemu morju. To morje peska, ki se razteza daleč proti jugu, ne sme biti več ovira za spoj med afriškimi deželami; nasprotno, dati mora pobudo za novo prometno zvezo civiliziranih kolonistov. Kakor je človeška energija premostila oceane, tako mora najti veda prehod tudi skozi peščeno morje.

Sahara je danes še velik problem, s katerim se bore i avtomobil i aeroplan, da ne omenjamo radia. Zgodovinska naloga zavojevalcev Afrike pa bo izpolnjena šele takrat, ko si bo Sahara osvojila — železna kača.

AFGANSE ŽENSKÉ

Govoreč o težavah, ki bi jih bil moral premagati Amanulah, je pravil perzijski minister Forugi Han v Parizu: »Stoletja vzgoje bi bilo potreba za moške, če naj se nauče načina, kako naj brez spotike in škode žive z ženstvom, katero so ti ljudje skozi dva tisoč le le tu pa tam videli. Ko je Amanulah čez noč ukazal svojim podanikom, naj bodo popolni *gentlemen*, so si ti še priznavali pravico, da bodo drug drugega usmrtili, če bi ta ali oni nepazoma v pomenku izrekel ime sobesednikov žene!«

GENERAL FIRMATO

V prvih mesecih ital. avstrijske vojne, kakor tudi po zavzetju Gorice in soškega mostišča, je italijansko ljudstvo kar oboževalo generala Cadorna. V tem času so občinski tajniki z osuplostjo jemali na znanje, da je toliko kmetov dajalo krstiti svoje novorojence na ime Firmato, ki je bilo dotlej povsem neznano. Naposled se je stvar pojasnila. Vojna poročila so se končavala redno s: »Firmato Cadorna«, po naše: »podpisal Cadorna«. Preprosti seljaki so smatrali besedo *firmato* za generalovo krstno ime. Slično je bilo precej francoskih deklet krščenih na ime Joffrete.

** Glej članek »Kako dolgo bo Anglija še otok?« (Življenje in svet str. 170. Knjiga 5.) in članek »Železniški predor pod morjem — Največji most na svetu«. (Življenje in svet str. 270. Knjiga 4.)

Dr. Herbert Schober

Zakaj se oko utruđi

Znano je, da nas vžigalica, ki jo iznenada zapalimo v temi, prvi mah oslepi; da je sij kresnice, ki ga podnevi vobče ne zaznamo, samotnemu potniku v noči svetel vodnik — da pa nam na drugi plati prav nič ne moti oči nesorazmerno večja intenzivnost belih sten, ki se vanje upira bleščeče julijsko sonce. Nezaznavno se privadimo tekom dneva in leta naraščajoči svetlobi in takisto nam je moči slediti nje pojemanju globoko v mrak. Razlike med svetlobo vročega poletnega poldne in petrolejske leščerbe vobče ne opazimo. Toda številke, ki bi nam jih razodel absolutni fotometer (priprava za merjenje jakosti svetlobe), bi pokazale tako veliko razliko, da bi kar osupnili.

Če stopimo s svetle ulice v temačno vežo, nas prevzame neprijetni občutek slepenja, ki traja — kakršna je pač razlika med obema svetlobama — nekaj sekund do poldruge minute. Šele po malem se oko privadi slabše svetlobe in jame zaznavati predmete.

Kje je iskati fizikalnih ali fizioloških vzrokov temu slepenju in adaptaciji (prilagoditvi), kakor imenujemo proces privaditve na izpremenjeno svetlobo?

Rešitev tega problema je važna ne samo v medicinskem, ampak tudi v psihološkem pogledu. V strokovnem inženjerskem listu sem bil svoječasno navedel njen pomen za izbiro velikosti oken in oblike sobe, za razmeščenje pohištva i. dr. Zakaj soba ni tedaj svetla, če je razsvetljena z mnogimi okni; od svetle sobe zahtevamo podzavestno mnogo več kot samo veliko svetlobo. V njej razlike v svetlobi ne smejo biti prevelike; soba mora biti taka, da jo lahko prehodimo s knjigo v roki, ne da bi pri čitanju niti najmanj zaznali občutka slepenja.

Ceprav so se že prej mnogo ukvarjali z vprašanjem, kako razložiti te pojave adaptacije, se je šele okoli leta 1900 posrečilo priti stvari nekoliko bliže. Mnogo zaslug ima pri tem nemški učenjak J. v. Kriess. Anatomska preiskava mrežnice je razodela, da imamo pri očeh posla z dvema različnima vrstama svetlolučnih organov kot koncev vidnega živca: prva vrsta so majhne, po vsej površini mrežnice razdeljene paličice, druga pa malo debelejši

čepki, ki so posebno gosto nakupičene v rumenem delu mrežnice, na robovih pa jih je najmanj.

Važnost teh paličic in čepkov za gledanje so že kaj kmalu spoznali. Oglejmo si najprej paličice. Te so neobčutljive za barve in izredno svetločutke, služijo tedaj gledanju v noči in mraku. Spomnimo se samo znanega reka o mačkah, ki so ponoči vse črne — to dokazuje, da je oko v temi neobčutljivo za barve.

Zanimivo je tudi drugo izkustvo, ki bo pač vsakomur znano. Če hočemo namreč v temi kako stvar pogledati, se zkaže, da razločimo baš predmete, ki jih gledamo, slabše od onih, ki leže bolj na periferiji očesnega območja. Pogledati pa se pravi, spraviti sliko na rumeni del mrežnice, ki je razmeroma siromašnejši na paličicah.

Na tem dejstvu in še na nekaterih drugih sta profesor Lazarev v Moskvi in profesor Haschek na Dunaju neodvisno drug od drugega razvila dve skoro enaki si teoriji, ki na neverjetno enostaven način rešita problem adaptacije. Piscu teh vrstic je uspelo pogoditi vnaprej po tej teoriji in prikazati v enačbi do 2% natančno poskuse, ki jih je bila napravila leta 1926 na dunajski univerzi gospa dr. Triltscheva. Podoben račun je napravil tudi S. V. Kravkov v Moskvi. Lazarev je nedavno tega šel še dalje in je napravil uspeh poskus, da dožene, kako vpliva starost na občutljivost oči.

Kako se odigrava proces v očesu? Očesna leča napravi realno sliko osvetljenega predmeta na mrežnici. Le ta, ali bolje, njene paličice in čepki so prevlečeni s tenko plastjo svetločutke tvarine, podobno kakor fotografske plošče, ki jo imenujemo vidni škrlat; ta pod učinkovanjem svetlobe razpade. Po današnjem naziranju spravi energija svetlobnih žarkov molekule vidnega škrlata v nihanje, slično kakor cerkovnikov roka vrv zvona. Če so tresljaji izohronski (istočasni), če potegne cerkovnik vselej takrat za vrv, kadar se vrne k njemu, nastopi tako zvana rezonanca. Nihaji postanejo neizmerno veliki in zgodi se, da molekuli razpadejo, podobno kakor se zvon, če vselej o pravem času potegneš za vrv, prekucne. Tak razpad pa pomeni

kemični proces in ker nastane pod vplivom svetlobe, ga imenujemo fotokemičen razpad. Pri procesu se energija, ki je prej držala molekule skupaj, osvobodi in lahko učinkuje na ta ali oni način na vidni živec.

Od česa je odvisna doba nihaja takega molekula? Zanesljivo od njegovih kemičnih lastnosti. Nihajna doba svetlobe je dana po njeni barvi: doba rdeče je večja kakor zelene, le-te spet večja od nihajne dobe modre barve. Denimo, da imamo tri različne, v skupnem imenu vidnega škrlata vsebovane fotokemične snovi, bo najprej začela rezonirati in bo razpadla z rdečo svetlobo prva, z zeleno druga, z modro tretja snov. S tem pa je dana osnova za Young-Helmholtzevo, teorijo barv v obliki, kakršno sta ji dala pred leti Exner in Aigner.

Kako pa je glede občutljivosti? Že davno je dognano dejstvo, da ustvarjajo domala vsi organi, tako n. pr. mišičevje, pri svojem delovanju razpadne snovi. Te snovi so neporabljive in jih imenujemo utrudljivostni strup. Če bi v stvar ne posegla takoj izmenjava snovi in krvni krogotok, ali z drugimi besedami, če ne bi začele nove, dela zmožne snovi neutegoma dotekati, porabljene pa odtekat, bi se zadeva končala tako, da bi se mišice docela izmučile in omagale. Med dotekanjem in odtekanjem pa je moči doseči popolno ravnovesje in tedaj ostane organ, recimo srce, poljubno dolgo dela zmožen. Urejevanje tega ravnotežja iz lastnega nagiba, to se pravi, spraviti dotok na kar najvišjo stopnjo, pa je to, kar imenujemo v navadnem življenju trening.

Haschek ima veliko zaslugo, da si je zadal vprašanje: ali se oko v načinu svojega delovanja načelno razlikuje od ostalih organov, ali pa je nemara pravkar popisani potek mogoč tudi pri njem? Izmenjava snovi in krvni krogotok dobavljata očesu svetločutko in barvočutko snov — vidni škrlat. Le ta se pod učinkom svetlobe razkroji in se stvorijo odpadne snovi. Čim več utrudljivostnih snovi se nabere, tem večja je utrujenost, tem manjša tedaj občutljivost oči. Če ne stopi v delovanje dotok in odtok, mora še tako slaboten svetlobni dražljaj povzročiti popolno oslepitev, če le dovolj dolgo učinkuje. In res smo pri posebno močni luči, kadar stopimo n. pr. za trenutek v svetlobni stožec žaromet ali pa pogleda-

mo v sonce, za delj časa oslepljeni. Zaradi obilnosti energije, ki plane v oči, se namreč v trenutku porabijo vse vidne snovi in oko se mora prej opomoči in postane svetločutko šele tedaj, ko mu je izmenjava snovi dovedla zopet dovolj vidnega škrlata. To se podnevi zgodi zmerom pri paličicah, ki so tako občutljive, da jim že ne preveč močni svetlobni dražljaji solnčnega dne mahoma vzamejo vso vidno substanco in jih oslepe. Šele ob nastopu mraka jamejo bolj in bolj naraščati dela zmožne snovi, dokler ne dosežejo tiste občutljivosti, ki z njo zaznamo še slabotne kontraste v noči.

Med tem ko je tedaj normalno stanje paličic oslepitev, pa je pri čepkih stvar druga. Na njih vlada neprestano dinamično ravnovesje vidnega škrlata — razen takrat, kadar te je oslepila nenavadno jaka luč — samo s to razliko, da je njih svetločutkost, t. j. finiča regeneracijskega aparata znatno manjša od one pri paličicah. Vsako razpadlo količino nadomesti izmenjava snovi še tisti trenutek z isto množino. Že stari modrijan Heraklit je za razlago sličnih procesov navedel za vzgled reko, ki pritaka zmerom enako množino vode, le da se voda neprenehoma izmenjava.

Kaj pa se zgodi v noči pri popolni temi? Ali se tedaj ne nabere v očesu poljubno mnogo vidnih snovi? Ne. Spomnimo se samo rezervoarjev: dotok postaja tem manjši, čim večja je množina nakupičenega materiala, in naposled skoro docela prestane, kadar je ta množina dosegla izvestno višino. Slično je tudi pri očesu; poskusi so veljavnost gornje primere potrdili.

Če si to teorijo ogledamo pozorneje, nam postanejo v začetku našega razmišljanja navedeni primeri razumljivi sami po sebi: oslepljenje v trenutku, ko stopimo v temno vežo, neprijetno migljanje v kinu kot rezultat prevelike razdraženosti regeneracijskega aparata itd. Zanimivo je, da si tudi druge probleme, kot n. pr. slepoto za barve, lahko razložimo s teorijo vidne snovi. Prav v tem pa je porabnost teorije: da moreš z njo kar moči dosti problemov, ki ni treba, da bi bili v jasni medsebojni zvezi, razložiti s skupnega vidika preprosto in neovrgljivo.

Japonsko gledališče

Na levi: igralec Onoe Baiko s cesarskega gledališča v Tokiju v plesnem recitativu; na desni: Onoe Kigukoro v vlogi plemiča (konja prikazujeta — dva statista). (K članku »Japonci, kakor jih ne poznamo«.)

Današnja umetniška priloga

»Za procesijo« po originalu Frana Krašovca.

.....

«ŽIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5. ,
Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir, FRANCIJA mesečno 4 franke, ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron, AVSTRIJA mesečno 1 šiling, AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Fran Krašovec

Za procesijo